

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ІНТЕРАКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 632 групи

Климчук Анастасія Павлівна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Шевчук К.Д.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №3 від 7.11.2023 р.*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

АНОТАЦІЯ

Климчук А. П. Організація інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 125 с.

Наукова робота спрямована на дослідження організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів у процесі вивчення природничої освітньої галузі в початковій школі.

У першому розділі “Теоретичні засади організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів початкової школи” проводиться аналіз поняття “навчальна взаємодія” в науковій літературі, виокремлюються специфіка інтерактивної взаємодії молодших школярів в освітньому процесі початкової школи та розглядається інтерактивне навчання як важлива умова організації навчальної взаємодії молодших школярів. Розділ завершується висновками, в яких підсумовано теоретичний аналіз та визначено основні принципи інтерактивної навчальної взаємодії.

Другий розділ кваліфікаційної роботи розглядає результати дослідження стану організації навчальної взаємодії у молодших школярів в процесі вивчення природничої освіти. Проаналізовано педагогічні умови інтерактивної навчальної взаємодії, включаючи організацію інтерактивного навчання відповідно до принципів інтерактивного навчання, а також використання інтерактивних методів навчання для досягнення цієї мети.

Ключові слова: взаємодія, навчальна взаємодія, інтерактивні діяльність, інтерактивна навчальна взаємодія, інтерактивне навчання, інтерактивні методи навчання.

ABSTRACT

Klimchuk A. P. pedagogical conditions for the development of creative imagination in younger schoolchildren. – The manuscript. Master's thesis for obtaining a master's degree in specialty 013 primary education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 125 P.

The scientific work is aimed at studying the organization of interactive educational interaction of younger schoolchildren in the process of studying natural education in primary schools. The paper consists of two sections, each of which analyzes in detail and justifies important aspects of interactive learning in the context of Natural Science Education of younger students.

The research was carried out on the basis of a survey of teachers and students in order to determine the state and practices of organizing interactive learning and methods and forms used in the process of teaching Natural Sciences.

The paper examines the principles of interactive learning and their role in improving the learning process. It also explores the use of a variety of techniques, such as group work, research activities, discussion, technology use, and project work, to provide interactive learning interaction.

The study also takes into account factors that influence interactive learning interactions, such as access to resources, pedagogical approaches, and student motivation. Based on the results of the survey, proposals for further improvement of the organization of interactive educational interaction in lower grades are considered.

Keywords: interaction, learning interaction, interactive activities, interactive learning interaction, interactive learning, interactive teaching methods.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1 Аналіз поняття “навчальна взаємодія” у науковій літературі.....	9
1.2 Специфіка інтерактивної взаємодії молодших школярів в освітньому процесі початкової школи	23
1.3. Інтерактивне навчання як основа організації навчальної взаємодії молодших школярів.....	33
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	47
2.1 Дослідження стану організації навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.....	47
2.2 Обґрунтування педагогічних умов організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.....	61
2.2.1 <i>Дотриманням принципів інтерактивного навчання молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі</i>	<i>61</i>
2.2.2 <i>Використання інтерактивних методів навчання молодших школярів природничої освітньої галузі з метою організації інтерактивної навчальної взаємодії.....</i>	<i>70</i>
Висновки до другого розділу.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нову парадигму сучасної початкової школи пов'язано з упровадженням ідей педагогіки партнерства, дитиноцентризму та переходом на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, створенням психологічно-комфортної атмосфери, продуктивної для позитивного самопочуття учнів, розвитку їх пізнавальної активності та самостійності. Педагог буде здатний працювати в умовах Нової української школи, якщо в процесі його професійної підготовки забезпечуватиметься організація суб'єкт суб'єктної взаємодії, формування гуманістичних цінностей; усвідомлення ним значущості цілей, змісту, методів і форм інтерактивної навчальної взаємодії учнів. Концептуальні положення щодо вдосконалення та подальшого розвитку вищої педагогічної освіти закладено в сучасних нормативних документах, зокрема Законах України “Про освіту” (2017), “Про вищу освіту” (2014), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції Нової української школи (2017), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), проєкті “Фінська підтримка реформи української школи” (2018) тощо.

Нині у зв'язку з розв'язанням задачі підвищення якості освіти відбувається постійне удосконалення організації навчального процесу. І орієнтовано це удосконалення в розвитку різних сторін дитини, з його системне залучення у діяльність як її суб'єкта. Саме системно-діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи стали методологічною основою Державного стандарту початкової освіти.

Розвиток учня при системно-діялісному підході відбувається з урахуванням засвоєння універсальних навчальних процесів. Крім того, такий підхід передбачає орієнтацію на індивідуальність кожного учня, включаючи зростання творчого потенціалу, пізнавальних мотивів, збагачення форм навчальної взаємодії. До обов'язкових вимог Державного стандарту відносять

формування комунікативної компетентності, уміння організувати навчальну співпрацю та спільну діяльність. Важливою умовою здійснення активної пізнавальної діяльності учнів є здатність працювати індивідуально та у групі, здійснювати контроль своєї діяльності у процесі досягнення результату. Крім того, учням слід навчитися володіти основами прийняття рішень та здійснення усвідомленого вибору навчальної та пізнавальної діяльності, що можна зреалізувати у процесі інтерактивної взаємодії молодших школярів.

Стан дослідження. Проблему організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів різноаспектно розкрито в наукових дослідженнях, а саме: особливості суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії вчителів і учнів (І. Андрущук, А. Бойко, Л. Велитченко, В. Гриньова, Н. Кічук, О. Легун та ін.), ідеях Концепції Нової української школи (І. Барбашова, Н. Бібік, М. Вашуленко, Я. Кодлюк, О. Онопрієнко, О. Савченко, С. Скворцова, А. Цимбалару та ін.); застосування інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі початкової школи (Л. Бекірова, О. Комар, О. Ліба, І. Осадченко, Н. Павленко, Л. Пироженко, О. Пометун, Н. Руденко, Ю. Руднік та ін.).

Вважаємо, що інтерактивне навчання як один із шляхів реалізації вимог стандарту сприятиме вирішення проблеми ефективного розвитку навичок пізнавальної діяльності в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Зміст природничої освітньої галузі прогнозує організацію комунікативної взаємодії, співпраці учнів на уроках, адже парна та групова робота дозволяють включитися до активної пізнавальної діяльності кожного учня, що надзвичайно актуально в процесі ознайомлення учнів початкової школи з навколишнім світом. Крім того, такі форми організації навчального процесу спрямовані не тільки на усвідомлене набуття знань учням, а й на формування вміння аналізувати та критично оцінювати свою роботу та роботу своїх товаришів, розвиток комунікативних здібностей, уміння формулювати та аргументувати свою думку, вислуховувати думку інших. В організації інтерактивної взаємодії

учнів акцент робиться на діалогову, комунікативну активність, і створення можливостей “прожити” роль творця себе та своєї навчальної діяльності, тобто проявити суб'єктну активність, відповідну форму інтерактивної взаємодії.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження: ***“Організація інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі”***.

Об'єкт дослідження – організація інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів.

Предметом дослідження – педагогічні умови організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування педагогічних умов організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів початкової школи в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити сутність основних понять дослідження “взаємодія”, “навчальна взаємодія”, “інтерактивні діяльність”, “інтерактивна навчальна взаємодія”.
2. Охарактеризувати інтерактивне навчання як основу організації навчальної взаємодії молодших школярів.
3. Дослідити стан організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.
4. Обґрунтувати педагогічні умови організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Для виконання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної літератури з метою з'ясування організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів початкової

школи; синтез, узагальнення – для теоретичного обґрунтування актуальності проблеми та визначення базового понятійного апарату дослідження;

емпіричні: діагностичні (анкетування, бесіда, спостереження) – для оцінки практики організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі;

статистичні – для кількісного і якісного аналізу результатів констатувального експерименту.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що уточнено базові поняття дослідження (“взаємодія”, “навчальна взаємодія”, “інтерактивна взаємодія”, “інтерактивне навчання”, “інтерактивна навчальна взаємодія учнів”), визначено та обґрунтовано організаційно-методичного забезпечення організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані вчителями початкової школи в процесі організації вивчення молодшими школярами природничої освітньої галузі.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

З метою з'ясування сутності базового поняття дослідження нами охарактеризовано такі дефініції, як “взаємодія”, “навчальна взаємодія”, “суб’єкт-суб’єктна взаємодія”, “інтерактивне навчання”, “інтерактивна навчальна взаємодія учнів”.

1.1 Аналіз поняття “навчальна взаємодія” у науковій літературі

Освіта виступає в якості активно реформованої і модернізованої сфери соціального життя сучасного українського суспільства. Ці зусилля пов'язані зі зміною, як змісту освіти, так і його ролі в житті кожної конкретної людини. Проектування і реформування системи освіти не можливо без управління її компонентами. У якості системоутворюючого фактора розвитку особистості виступає освітня взаємодія, яка одночасно є і середовищем управління і регулювання процесами, що відбуваються в цій системі. Тому важливо зрозуміти якими можливостями володіє навчальна взаємодія як засіб регулювання та управління процесом виконання освітнього замовлення, і в чому його спеціальність як різновиду або особливого типу соціальної взаємодії.

Розгляд ключового поняття будемо здійснювати в контексті розгортання аналізу його складових категорій: “взаємодія”, “навчальна взаємодія”.

Серед наукових досліджень щодо сфери людської взаємодії можна виділити праці античних філософів Декарта, Платона, Сократа та інших, у яких простежується її особливості відповідно до їхнього соціального стану, стилю життя та тим, як особистості впливають одна на одну. Р. Декарт припускав

можливість іншої взаємодії – душі й тіла, так званий “картезіанський дуалізм”. Крім того, взаємодія передбачає наявність суб’єкта та об’єкта.

Уперше тлумачення сутності категорії “суб’єкт-об’єкт” із властивим для сучасного вжитку змістом знаходимо у філософії Канта. Саме завдяки йому утвердилася термінологічна традиція, що пов’язує дефініцію “суб’єкт” з істотою, а термін “об’єкт” – із предметом пізнання, хоча очевидно, що зміст цих категорій та їх взаємозв’язок цілком визначається філософською системою, у межах якої тоді порушувалася проблема [16, с. 94].

Згідно з освітньою концепцією Г. Гегеля взаємодія має універсальний та об’єктивний характер. Об’єктивність взаємних зв’язків (дій) зумовлюється існуванням усередині й між предметами (явищами) незалежно від людської свідомості. Універсальність виявляється, передусім, у тому, що практично не існує закону, категорії, поняття, які б не можна було пояснити взаємодією: проблеми духу і матерії, простору і часу, переходу кількості в якість, діалектичну суперечність; співвідношення причини і наслідку, необхідності та випадковості тощо.

Аналіз сучасних філософських праць (В. Андрущенко [3], О. Базалук, В. Кремень [56], В. Луговий, В. Лутай, В. Огнев’юк, С. Подмазін та ін.) дозволяє стверджувати, що “взаємодія тлумачиться як категорія, яка відображає особливий тип відносин, за якого кожен з суб’єктів діє (впливає) на інші об’єкти, внаслідок чого вони змінюються. Її фундаментальне значення зумовлене тим, що вся людська діяльність у реальному світі ґрунтується на різноманітних взаємодіях, які людина здійснює і використовує як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття” [3, с. 7].

Отже, філософське трактування взаємодії доцільно розглядати з позиції суб’єктивності та об’єктивності, а становлення свідомості її учасників неможливе поза соціальним процесом.

Таким чином, взаємодія є одним з базових понять також філософії. Воно дослівно означає “взаємна дія”, “обопільна дія” [22, с.112], тобто розвиток одних об'єктів під впливом інших об'єктів.

Взаємодія визначає стан об'єкта в результаті відносин з іншим (або з іншими) об'єктом. Вона передбачає дії як мінімум двох явищ, об'єктів, які взаємообумовлені і взаємопов'язані один з одним.

Взаємодія – це результат діяльності людини зі світом і оточуючими людьми. Вона служить поштовхом до зміни (розвитку) існуючого стану зв'язку або формування нових зв'язків.

Поняття взаємодія широко використовується в дослідженнях не тільки по соціології і соціальної психології, а й педагогіки і педагогічної психології.

Психологічні аспекти взаємодії досліджували К. Абульханова, І. Бушай, Л. Велитченко, О. Грейліх, О. Дусавицький, І. Зимня, В. Кан-Калик, О. Киричук, О. Легун, В. Ляудіс, В. Рибалка, В. Татенко, В. Терещенко, Г. Цукерман та ін.

На думку О. Кліченко, взаємодія є спільною роботою вчителя та вихованця і заснована на їхньому взаєморозумінні [47, с. 141], урахуваючи психічні особливості та закономірності розвитку учнів. В.В. Мельник визначає: “системоутворювальні ланки цього процесу, зокрема “вчитель – учень”, “педагог – учнівський колектив”, “педагогічний колектив – батьки учнів”, “керівник навчального закладу – педагогічний колектив”, взаємодія в дитячому і педагогічному колективах” [62, с. 15].

Під час спілкування та співтворчості, на думку Л.Д. Павлової, проявляються індивідуальні особливості учасників взаємодії. Саме в колективній діяльності відбувається ефект співпереживання, тобто емоційного впливу на дитину. Найвищий рівень взаємодії забезпечується систематичним зворотнім зв'язком між педагогом і учнями [68, с. 3]. Урахування реакції учня дає можливість педагогові коригувати поведінку, замінюючи використані способи

впливу новими, більш ефективними. Діалогічність взаємодії передбачає зацікавленість учителя в спільній діяльності та його готовність до партнерства.

На думку В.М. Гриньової, суб'єкт-суб'єктні взаємозв'язки не лише гуманізують діяльність (суб'єкт-об'єктні зв'язки), але й виступають її першоджерелом. Учена зазначає, що в категоріальній парі “діяльність – особистість” особистісне є вагомим для існування індивіда, ніж суб'єктоб'єктні відносини. Суб'єкт-об'єктні зв'язки є засобом “входження” в інтерсуб'єктні стосунки. Отже, діяльність, предметні дії є вторинними, а особистісне (суб'єкт-суб'єктне) – первинним [22, с. 47].

Узагальнюючи, слід зазначити, в площині сучасного психологічного знання взаємодія передбачає врахування психічних особливостей та закономірностей суб'єктів впливу, що позначається на механізмах міжособистісних відносин усіх учасників освітнього процесу та готовності до партнерства в цьому контексті.

Вивченню феномена “навчальна взаємодія”, що є одним з базових понять для нашого дослідження, сприяє більш детальне розкриття зв'язків, відношень, функцій і залежностей між такими дефініціями, як “діяльність”, “спільна діяльність”, “спілкування”, “міжособистісна взаємодія”, “міжособистісні стосунки”.

Основними характеристиками діяльності, як зазначає В. Адрущенко, є предметність і суб'єктність. Специфіка предметної детермінації діяльності полягає в тому, що об'єкти зовнішнього світу впливають на суб'єкт не безпосередньо, а лише через зміни в процесі діяльності. Виявляється предметність у соціальній зумовленості діяльності. Суб'єктивність діяльності виражається в активності суб'єкта (зумовленість психічного образу набутих досвідом, потребами, настановами, емоціями, цілями і мотивами) та особистому розумінні мотивації дій [3, с. 7].

Процес спільної діяльності зумовлює взаємодію суб'єктів, які, спілкуючись, вступають у певні зв'язки, стосунки, ставлять перед собою мету – здійснення впливу на іншу людину, отримання відповіді, виконання доручення, розуміння чогось. Аналізуючи окреслену проблему, вчений зосереджує увагу на важливості спільної діяльності, яка здійснюється через взаємодію та спілкування [3, с. 8].

Ознаками спільної діяльності, на думку С. Іванішиної, є присутність учасників у просторі й часі, наявність єдиної мети, розподіл ролей між його учасниками, виникнення міжособистісних стосунків [39, с. 10].

Спільна діяльність, за визначенням Н. Дідусь, – це предметна діяльність і сукупність процесів, які встановлюють зв'язки й взаємозалежність між людьми під час співпраці [33, с. 129].

Освіта – вид соціальної активності, який здійснюється відповідно до установок суспільства і в його інтересах.

Категорія “взаємодія“ (“взаємна дія”) дозволяє виявити сутність переходу з точки зору діяльнісного підходу.

У працях С.Д. Максименко основою людської сутності визнається діяльність. На думку автора, діяльність як форма відносини, спілкування, є особливим видом активності людини, спрямованої на позитивний саморозвиток, перетворення себе і навколишнього світу [59, с. 47].

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія визначає процес зміни, розвитку, просування людини. Взаємодія з людьми служить джерелом внутрішнього саморозвитку, вдосконалення через зв'язки зовнішньої об'єктивної дійсності – контакти. Тільки через ці контакти індивід отримує можливість просування по щаблях свого поступу.

При вивченні категорії “взаємодія” О. Вербицька відзначає її специфічність як способу особливим чином організованої взаємної дії живих організмів.

О. Скрипченко в своїх працях, присвячених дослідженню сутності і змісту категорії “взаємодія”, підкреслює, що джерелом будь-якого контакту є міжособистісне спілкування. Автор розглядає спілкування як форму взаємодії людей, вид діяльності, в яких проявляється емоційна сфера людей, їх потреби, мотиви, психічні процеси. Взаємодія людей передбачає взаємодію особистостей, взаємодію їх характерів [24, с. 211].

Таким чином, побудова міжособистісної взаємодії передбачає діяльність на основі суб'єктивної комунікації особистості. У процесі спілкування встановлюється взаємний контакт між суб'єктами.

У педагогіці розглядається навчальна взаємодія суб'єктів освітнього процесу. Це одна з ключових теорій педагогіки, пов'язана з процесом цілісного розвитку особистості учня.

Навчальна взаємодія – процес складний, що має пряму націленість на вирішення основних завдань освітньої та виховної діяльності учнів. У ньому беруть участь педагог і учень, знаходячи однаковий статус. Люди, взаємодіючи один з одним, розширюють “межі незнання” і удосконалюються.

Навчальна взаємодія обумовлена метою навчально-виховної діяльності. Через педагогічну взаємодію відбувається реалізація навчальних завдань, спрямованих на розвиток особистості в ситуації спілкування. Взаємодія є унікальним видом педагогічної діяльності, розкриває характерні риси педагога і учня. Особливістю такого спілкування служить соціальний сенс, який представляється основною умовою побудови освітньої роботи в педагогіці, що сприяє процесу розвитку індивіда в системі взаємозв'язку [47, с. 141].

Навчальна взаємодія розглядається С. Максименко як особливий зв'язок суб'єктів і об'єктів освіти відповідно до ситуації, інформаційної, організаційно діяльнісної та емоційно-емпатійної єдності.

Навчальна взаємодія, як стверджує авторка, ґрунтується з філософської точки зору на прямому та зворотному зв'язку об'єктів, з погляду психології – на

послідовності процесів інтеріоризації (присвоєння) та екстеріоризації (винесення за межі) суб'єктів освіти, у руслі педагогіки – на використанні індивідуальних, колективних і групових форм роботи [61, с. 69].

Досліджуючи категорію навчальної взаємодії, О. Савченко визначає її сутнісною основою діяльність, а культура, знання суб'єктів навчання – найважливішим структурним елементом. Учена стверджує, що взаємодія в процесі навчання – це форма педагогічного співробітництва між учителем та молодшими школярами, метою якого є активний саморозвиток і самовираження особистості, а також виявлення та реалізація їхніх кращих духовних якостей і творчого потенціалу [83, с. 28].

Отже, навчальна взаємодія – це особлива форма зв'язку між учасниками освітнього процесу, яка зумовлює співпрацю, координацію і гармонізацію їхніх стосунків; особистісний контакт, що в результаті передбачає зміни поведінки, діяльності, відносин, установок.

Навчальна взаємодія як людиноутворювальний процес виникає на ґрунті гуманної та високоморальної співпраці та співтворчості. У їх основу закладено можливості успішного інтелектуального й емоційного становлення особистості, а також виявлення всього багатства ресурсів учительської компетентності. Співпраця та співтворчість передбачають найвищий рівень взаємодії в освітньому процесі початкової школи, оскільки сприяють формуванню в учнів духовних цінностей [85, с. 37]. В свою чергу О. Кіліченко розглядає навчальну взаємодію через співпрацю, зазначаючи, що це напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого – демократизація й гуманізація освітнього процесу [47, с. 142].

Важливим принципом організації навчальної діяльності виступає встановлення взаємозв'язку і об'єднання зусиль з боку всіх суб'єктів освіти. У процесі взаємин між педагогом і учнями дуже важливо створення психологічного

клімату, що сприятливо впливає на особистість учасників, забезпечуючи активність і ефективність педагогічно взаємообумовленого спілкування.

Л.В. Коваль, розглядаючи взаємодію в освітньому процесі, відзначала єдність педагогічної, соціальної та психологічної сторін. Взаємодія ж автором розуміється як процес їх націленого зв'язку в ситуації контактів. Соціальна сторона забезпечує результат взаємодії педагога і учнів; психологічна - зумовлює процес його реалізації; педагогічна – сприяє безпосередній організації взаємин [49, с.99].

Навчальна взаємодія педагога і учнів реалізується в освітньому процесі в рамках навчального закладу. Воно проявляється в спільній співпраці, спрямованій на досягнення результатів освіти.

Таким чином, взаємодія в навчальному процесі характеризується усвідомленістю, активністю діяльності і спілкування між усіма учасниками, узгодженістю дій, націленістю на результат. Це різноманітний процес взаємних дій суб'єктів освіти, при якому відбувається становлення їх особистості. Навчальна взаємодія заснована на органічному спілкуванні учнів і педагогів, яка призводить до їх професійного і творчого розвитку в процесі інтеграції всіх в єдиний простір взаємообумовлених дій.

Освітня установа – це те місце, де відбувається формування особистості в середовищі навчального процесу. Становлення і розвиток в умовах групової взаємодії розглядається як процес залучення суб'єктів до діяльності, для якого характерні взаємодопомога і взаєморозуміння [66, с.112].

Найважливішою сферою розвитку особистості служить групова соціокультурна діяльність. Вона формується в умовах освіти, при яких створюються унікальні можливості для взаємодії вчителя і учня в рамках виконання завдань навчально-виховного процесу.

Ефективність навчальної взаємодії як спільної продуктивної діяльності педагога і учнів багато в чому визначається здібностями педагога, що дозволяють

йому вибудувувати результативне спілкування з учнями. Педагог, виконуючи функції в педагогічному процесі, здатний впливати на інших учасників групової діяльності і орієнтувати дії на цілі досягнення бажаних результатів [39, с.10].

Підготовка кваліфікованої людини зі сформованим творчим потенціалом і моральними принципами, готового до трудової діяльності і саморозвитку, здійснюється в умовах активного педагогічного процесу. На думку О. Думи, специфікою такої педагогічної діяльності є можливість активної міжособистісної взаємообумовленої взаємодії, в рамках якої відбувається спілкування суб'єктів [35, с. 44].

Педагогічний процес підпорядковується суворим цілям і завданням, націленим на:

- 1) всебічний розвиток особистості;
- 2) освоєння освітніх програм;
- 3) застосування технологій, що забезпечують прояв творчих якостей особистості, а також сприяють її вдосконаленню і самоактуалізації.

В. Й. Бочелюк, розглядаючи міжособистісну взаємодію в освітньому процесі, виділив деякі особливості спілкування учасників навчальної діяльності:

- 1) спілкування засноване на співпраці;
- 2) спілкування має на меті створення спільної основи;
- 3) суб'єкт в процесі діалогу розширює свій кругозір, намагаючись знайти сенс;
- 4) спілкування сприяє самоаналізу учасників діалогу;
- 5) спілкування дозволяє знайти краще рішення, розглянути сильні сторони в позиціях іншого;
- 6) спілкування сприяє вирішенню питання [16, с.109].

Взаємодія в освітній діяльності – процес двосторонній, що передбачає обмін операціями, діями, емоціями, досвідом між суб'єктами. В результаті навчальної взаємодії між учасниками виникають три види зв'язків:

- комунікативний;
- діяльнісний;
- інформаційний.

В основі принципу навчальної взаємодії лежить навчально-виховна робота, спрямована на всебічний розвиток особистості учня. На думку В. Андрущенко, процес навчальної взаємодії переслідує ті ж цілі і завдання, що і освітній процес [3, с.7].

Навчальна взаємодія включає освітній, виховний, дидактичний і соціальний компоненти.

Навчальна взаємодія розглядається як процес поліморфної взаємодії, яка виступає в трьох формах:

- 1) навчально-виховної-взаємодія педагога і учнів;
- 2) взаємодії учнів між собою;
- 3) інтегральної.

Навчальна взаємодія орієнтована на суб'єкт-суб'єктні відносини, де педагог і учень є рівноправними учасниками освітнього процесу. Кожна зі сторін у спільній пізнавальній діяльності реалізує свою активність.

Як зазначає О. Барабаш, навчальна взаємодія володіє усвідомленістю, активністю, цілеспрямованістю дій. У процесі міжособистісної взаємодії педагог і учень переслідують певний результат [6, с. 4].

Головна мета педагогічного процесу спрямована на особистість. Особистість розглядається з позиції становлення і розвитку суб'єкта в середовищі спілкування з іншими. Викладач вступає в узгоджену дію з учнями. Він не тільки діє за заданим освітнім стандартом, але також впливає на ефективність

педагогічного процесу. Саме педагог є безпосереднім організатором навчального процесу учня.

Таким чином, навчальна взаємодія суб'єктів освітнього процесу є багаторівнева освіта, заснована на психологічному контакті між усіма учасниками педагогічної діяльності [3].

Основними принципами організації навчальної взаємодії є:

- ✓ принцип діалогу, означає особистісно-рівноправні комунікації учнів і педагогів, співробітництво суб'єктів освітнього процесу;
- ✓ принцип проблематизації, полягає в тому, що Навчальна взаємодія сприяє зміні ролей і функцій педагога і учня. Вчитель стимулює активність учнів, створює умови для їх особистісного розвитку;
- ✓ принцип персоналізації, полягає у включенні в навчальну взаємодію емоції, переживання, почуття, суб'єктивні вчинки і дії, відмова від рольових нормативів;
- ✓ принцип індивідуалізації, означає виявлення в процесі навчальної взаємодії індивідуальних особливостей кожного учня, його здібностей і можливостей.

Ці чотири принципи організації навчальної взаємодії дуже тісно взаємопов'язані один з одним. Кожен з них спрямований на особистісний ріст і творчий розвиток педагога і учнів, на вирішення поставлених освітніх завдань.

Навчальна взаємодія розглядається як [47, с. 141]:

- спільна діяльність ,співпраця;
- зв'язок діяльностей;
- спосіб організації діяльності.

Взаємодія педагога і учнів в даний час знаходить форму співпраці, спільну діяльність в групах, при якій вчитель і учень виявляються залученими в навчально-виховний процес. Така робота створює ситуації розвитку суб'єкта в

середовищі спілкування з іншими. Співпраця між педагогом і учнями сприяє особистісній взаємодії.

Навчальна взаємодія як одне з ключових понять педагогіки має соціальну спрямованість. Соціальна взаємодія проявляється в спілкуванні. Спеціально організований процес навчальної взаємодії спрямований на вирішення освітніх завдань. Деякі автори характеризуючи суб'єктну взаємодію вчителя і учня, відзначають особливості цього процесу: усвідомленість, активність, двосторонню спрямованість, націленість на результат.

Навчальна взаємодія являє собою навмисний контакт (тривалий або тимчасовий) педагога і учнів, наслідком якого є взаємні зміни в їх поведінці, діяльності і відносинах. Навчальна взаємодія становить сутнісну характеристику педагогічного процесу, який є спеціально організованою взаємодією педагогів і учнів, з приводу змісту освіти з використанням засобів навчання і виховання (педагогічних засобів) з метою вирішення завдань освіти, спрямованих на задоволення як потреб суспільства, так і самої особистості в її розвитку і саморозвитку [22, с. 46].

Навчальна взаємодія – більш широке поняття, ніж “педагогічний вплив”, “педагогічне ставлення”. Будучи наслідком взаємодії педагогів і вихованців, Навчальна взаємодія включає в себе в єдності педагогічний вплив, його активне сприйняття і засвоєння вихованцем і власну активність останнього, що виявляється в відповідних безпосередніх або опосередкованих впливах на педагога і на самого себе (самовиховання).

Навчальна взаємодія завжди має два взаємообумовлених компонента-педагогічний вплив і відповідну реакцію учня. Впливи можуть бути прямими і непрямими, відрізнятися за спрямованістю, змістом і формами пред'явлення, наявності або відсутності зворотного зв'язку і т. п. відповідні реакції вихованців також різноманітні: це активне сприйняття, переробка інформації, ігнорування або протидія, емоційні переживання або байдужість, вчинки і т. д.

Розрізняють наступні види навчальних взаємодій:

- ✓ власне педагогічні (відносини викладачів і учнів і вихованців);
- ✓ взаємні (відносини зі старшими / молодшими і однолітками);
- ✓ предметні (відносини учнів з предметами матеріальної культури);
- ✓ самовідносини (відносини до самого себе) [6, с. 5].

Ефект навчальної взаємодії залежить від змісту і способів самого впливу, а також від індивідуально-психологічних особливостей суб'єктів освітнього процесу. При оптимальному педагогічному спілкуванні виділяють наступні основні функції взаємодії вчителя і учня:

- конструктивну, що виявляється при обговоренні та роз'ясненні змісту знань і практичної значущості предмета;
- організаційну, яка реалізується через організацію спільної навчальної діяльності вчителя і учня, взаємну особистісну інформованість і спільну відповідальність за успіхи навчально-виховної діяльності;
- комунікативно-стимулюючу, що представляє собою поєднання різних форм навчально-пізнавальної діяльності (індивідуальної, групової, фронтальної), організації взаємодопомоги з метою педагогічного співробітництва, обізнаності учнів про те, що вони повинні знати, зрозуміти на занятті, чому навчитися;
- інформаційно-навчальну, що реалізується через показ зв'язку навчального предмета з практикою для правильного світорозуміння і орієнтації учня в подіях суспільного життя; через рухливість рівня інформаційної ємності навчальних занять і її повноту в поєднанні з емоційним викладом навчального матеріалу, опорою на наочно-чуттєву сферу учнів;
- емоційно-коригуючу, яка реалізується в процесі навчання через принципи “відкритих перспектив” і “переможного” навчання в ході зміни видів навчальної діяльності, довірливих відносин між вчителем і учнем;

- контрольню-оціню, що виявляється в організації взаємоконтролю вчителя і учня, спільному підведенні підсумків, самоконтролі і самооцінці [23, с. 84].

Сутність навчальної взаємодії полягає у взаємодії між учнями, школярами та педагогами в освітньому процесі з метою передачі знань, розвитку умінь і формування навичок та компетентностей. Основні складові цієї взаємодії включають у себе наступні аспекти:

1. *Комунікація.* Успішна навчальна взаємодія вимагає ефективної комунікації між учнями, однокласниками і вчителем. Це означає, що учні повинні чітко розуміти матеріал, який передає вчитель, і мати можливість задавати питання для уточнення та роз'яснення.

2. *Активна участь.* Молодші школярі повинні бути активно включені в навчальний процес. Це може включати в себе обговорення теми, виконання завдань, вирішення проблемних задач, практичні справи тощо.

3. *Зворотний зв'язок.* Важливо, щоб вчителі надавали зворотній зв'язок стосовно успішності учнів, допомагали виправляти помилки та надавали рекомендації для подальшого розвитку.

4. *Індивідуалізація.* Кожен учень має свої унікальні потреби та стиль навчання. Ефективна навчальна взаємодія передбачає індивідуалізацію підходу до молодших школярів, враховуючи їхні здібності, інтереси та потреби.

5. *Взаємодопомога.* Учні можуть навчатися не лише отримуючи інформацію від вчителя, але й один від одного. Взаємодопомога та колективна робота можуть сприяти кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу.

6. *Мотивація.* Мотивація учнів грає важливу роль в навчанні. Вчителі повинні надихати дітей і створювати стимули для активної навчальної діяльності [33, с. 129].

Сутність навчальної взаємодії полягає в створенні сприятливого середовища, де молодші школярі можуть здобувати знання, розвивати навички та досягати навчальних цілей через взаємодію з педагогами та один з одним.

Цілісну структуру взаємодії учнів і вчителів утворюють суб'єкт-об'єктні і суб'єкт-суб'єктні відносини. Перший тип взаємовідносин (“суб'єкт-об'єкт”) характеризує ставлення учня до досліджуваної ним дисципліни, другий тип (“суб'єкт – суб'єкт”) – до вчителя та інших учнів. В системі даних відносин важлива взаємозв'язок між усіма її компонентами, такими, як ставлення учнів до цілей і змісту навчання; відносини школярів між собою і до вчителя; умови, в яких протікає навчальний процес [22, с. 104].

Таким чином, навчальна взаємодія реалізує дві основні цілі суб'єктних відносин: по-перше, педагог спонукає учнів до активних дій в процесі спільної діяльності; по-друге, в ході навчальної взаємодії здійснюється передача повідомлення. Навчальна взаємодія в цілому допомагає досягти мети навчання. Це складний процес, в основі якого лежить націлена на результат співпраця.

1.2 Специфіка інтерактивної взаємодії молодших школярів в освітньому процесі початкової школи

Інтерактивна взаємодія є одним з актуальних напрямків сучасного освітнього процесу. До питань, пов'язаних з формами і змістом інтерактивної взаємодії, зверталися сучасні вітчизняні вчені, які досліджували різні аспекти інтерактивної навчальної взаємодії: як інтерактивної технології загалом (І. Богданова, І. Дичківська, Л. Пироженко, О. Пометун, М. Чошанов та ін.); застосування на уроках (К. Баханов, М. Кларін та ін.), зокрема в початковій школі

(Л. Бекірова, О. Кіліченко, Г. Коберник, О. Комар, О. Ліба, Н. Павленко, Н. Руденко та ін.).

Організація педагогом інтерактивної навчальної взаємодії передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, де підтримуються демократичні стосунки, розвивається в учнів критичне мислення, здатність ухвалювати продумані рішення.

Однак з методологічної точки зору необхідно звернутися до міждисциплінарного підходу, точніше, до соціології та соціальної психології, де ще в минулому столітті виділювався такий самостійний науковий напрямок, як інтеракціонізм.

Згідно з концепцією основоположника даної течії Дж. Міда, взаємодія між людьми являє собою безперервний процес спілкування, в якому індивіди отримують інформацію один про одного і більш-менш адекватно інтерпретують її, що відбивається в поведінці людини [18, с. 104]. З цієї точки зору звичне для нас розуміння інтерактивності, перш за все, пов'язане з сучасними комунікаційними технологіями, виявляється дещо обмеженим. У концепціях міжособистісних взаємодій головною умовою є рівноактивність обох сторін спілкування і комунікації. Але така рівносуб'єктна, ініціативна, творча-активність не спостерігається у ситуаціях з використанням ІКТ.

У Новому українському тлумачному словнику стверджується, що інтерактивність – “це здібність інформаційно-комунікаційної системи активно і різносторонньо реагувати на дії користувача” [65, с. 432]. Тим часом дане формулювання означає, що інформаційна система виявляється більш активною та ініціативною ніж користувач (живий суб'єкт): саме вона пропонує вибір тих чи інших кроків (так зване діалогове вікно), а користувач просто рухається слідом за цими пропозиціями.

У символічному інтеракціонізмі ж апіорі закладена позитивна активність всіх включених у взаємодію. Причому ця активність носить не тільки односторонній, лінійний характер, але і двосторонній, що передбачає переробку інформації, переосмислення, імпровізацію, можливо, зміну спрямованості контенту діалогу. Все це практично не реалізується в системі “людина-машина”. Невипадково більшість “інтерактивних опитувань”, дзвінки або SMS-повідомлення, он-лайн опитування та т. п., по суті, є квазіінтерактивними, оскільки обмежуються одним кроком у взаємодії – збором інформації без подальших дій у відповідь, які в свою чергу повинні стати основою для подальшої активності респондентів і т. д.

Варто визнати, що на навчальних заняттях із застосуванням ІКТ частіше всього використовуються саме такі-квазіінтерактивні-контакти педагога і учня, де у останнього знову закріплюється роль об'єкта навчання, правда, прикрашена зовнішніми атрибутами – “мотиваторами” – персональні комп'ютери, інтерактивні дошки і т.д.) [48, с. 88].

Однак мета сучасного освітнього процесу заключається у формуванні суб'єктної (активної, ініціативної) позиції учня. Саме така установка відображена в сучасних Державних стандартах нового покоління системи освіти. Слідуючи, необхідно більш продуктивно використовувати вже наявні методологічні підходи до впровадження форм і засобів навчання та вивчення нових форм. Це стосується і інтерактивно-комунікаційних технологій, які стають невід'ємною частиною освітнього процесу.

Як же зробити процес навчання, навчальний діалог дійсно інтерактивним, тобто не просто взаємним, але взаємодіючим?

Нагадаємо, що діалог (від грец. - розмова між двома особами) розуміється як:

- вид мови, що характеризується ситуативністю (залежністю від обставин розмови), контекстуальністю (обумовленістю попередніми висловлюваннями), мимовільністю і малим ступенем організованості (незапланованим характером);

- різновид мови, що реалізується в процесі безпосереднього спілкування між співрозмовниками і складається з послідовного чергування стимулюючих і реагують реплік [56, с. 17].

Друге значення більшою мірою співвідносно з діалогом навчальним, що відрізняється від звичайних розмов визначеністю, заданістю, регламентованістю, що: “обумовлено характером самого освітнього процесу. Якщо в звичайній бесіді результат може бути невідомий, то в навчальному діалозі педагог спочатку проектує образ результату (знання, уявлення), до якого він веде учнів. Тому до навчального діалогу не цілком застосовні такі характеристики як: мимовільність, слабка організованість і т. д.” [22, с. 171].

Серед функцій навчального діалогу традиційно виділяють:

- ✓ інформативну (повідомляються нові факти, явища, одночасно актуалізується знання про вже відомі факти),
- ✓ аналітичну (створюються умови для зіставлення, порівняння, виявлення загального і особливого),
- ✓ коригувальну (відбувається верифікація одержуваної інформації),
- ✓ синтезуючу (інтегруються різні точки зору, позиції, результати).

Очевидно, що реалізація функцій навчального діалогу залежить від поставленої мети заняття, його змісту, адекватних форм, а також від комунікативної компетенції суб'єктів освітнього процесу.

Діалог в освітньому процесі може здійснюватися в двох основних видах:

- у в діалозі-імітації, заснованому на запитально-відповідній формі;
- у в діалозі-обговоренні, що передбачає спілкування умовно “рівних” суб'єктів в освітньому процесі [6, с. 4].

Найбільш часто реалізованим видом інтерактивної навчальної взаємодії є діалог імітаційний, заснований на чергуванні питань вчителя і відповідних реплік учнів. У сприйнятті учнів виникає ілюзія вільного спілкування: у них складається враження, що хід заняття залежить від їх відповідей. Насправді ж здійснюється імітація діалогу, напрямок бесіди задано темою, засноване на заздалегідь продуманих питаннях, звужено відповідями, які повинні бути пов'язані з досліджуваною інформацією, а роль організатора даного діалогу в більшості ситуацій закріплена за педагогом.

Інтерактивна навчальна взаємодія базується на ідеї гуманізму, який, за твердженням С.В. Підлісної, передбачає повагу до кожної дитини й віру, співчуття й співпереживання в труднощах особистісного становлення, об'єктивність в оцінюванні дій своїх і учня, винятково вдумливий, самокритичний аналіз усієї педагогічної діяльності [73, с. 82].

Так, Л.М. Сільченко порівнює навчальну взаємодію з інтерактивним навчанням через наявність та місце знаходження джерела інформації, а саме:

- 1) поза освітнім процесом (вчитель подає готову інформацію, а учні сприймають);
- 2) джерело інформації реагує на інше джерело, що означає наявність швидкого зворотного зв'язку між учнями та вчителем;
- 3) в середині, тобто учні самі виробляють інформацію, продукують її, в результаті чого організовують інтерактивну взаємодію [85, с. 37].

У своїх працях К. Баханов підводить до думки, що під час інтерактивної навчальної взаємодії, яка спрямована на активізацію пізнавальної діяльності учнів за допомогою спілкування між собою, з викладачем (вчителем), відбувається розв'язання спільної проблеми [7, с. 32].

О. Пометун та О. Комар уводять у науковий обіг такі поняття, як інтерактивні форми і методи, інтерактивна технологія та інтерактивні технології, інтерактивна навчальна взаємодія, вважаючи, що суть останнього полягає в

постійній активності учнів та вчителя, тобто співнавчанні, взаємонавчанні, партнерській активності, гуманних суб'єкт-суб'єктних відносинах [76; 77].

На думку Г. Сиротенко, інтерактивна навчальна взаємодія учнів сприяє цілеспрямованому формуванню навичок діалогічного спілкування, а саме: встановленню контактів із співрозмовником, слуханню та розумінню його; вмінню запитувати, бути толерантним, чітко формулювати думку тощо [84, с. 13].

У сучасних стандартах початкової, загальноосвітньої та вищої освіти розвитку комунікативної комунікації учнів приділяється особлива увага, це:

- ✓ розвиток навичок співпраці з дорослими та однолітками у різних соціальних ситуаціях;
- ✓ формування дій з організації і планування навчальної співпраці з учителем і однолітками, умінь працювати в групі і набуття досвіду такої роботи, практичного засвоєння морально-етичних і психологічних принципів спілкування і співпраці;
- ✓ готовність включатися у взаємодію з батьками, колегами, соціальними партнерами [31].

Напрошується висновок про те, що комунікативно-розвиваючий і соціально-орієнтаційний аспекти навчання є пріоритетними.

Навчальна взаємодія реалізується найчастіше в таких формах навчання, як дискусії, рольові ігри, тренінги, робота в проблемних групах і т. д. застосування їх активізує в учнів розумову діяльність, підвищує мотивацію до навчальної діяльності, формує навички міжособистісного спілкування і т. д.

Г. Коберник до специфічних характеристик інтерактивного заняття відносить: “позитивну взаємозалежність членів групи, безпосередню взаємодію, пов'язану при цьому з індивідуальною відповідальністю кожного за спільну роботу, що в підсумку призводить до розвитку в учнів навичок спільної роботи” [75, с.9].

О. Комар вважає: “навчальний процес повинен будуватися так, щоб сприяти свідомій співучасті” [51, с. 47]. Термін "свідома співучасть" розширює функцію учня, виходячи за межі простого наслідування у навчальних діалогах, визначаючи нові, відповідальні та ініціативні ролі суб'єктів у процесі інтерактивного навчання.

Безсумнівно, інтерактивна навчальна взаємодія, будучи актуальним напрямом сучасного освітнього процесу, потребує серйозних досліджень методичного і навіть психо-дидактичного характеру.

Ось чому цілком умотивовано акцентується у філософії Нової української школи на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння молодшими школярами способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми, що є основою інтерактивної навчальної взаємодії учнів. Особистість вчителя, його здатність бути організатором і учасником інтерактивної навчальної взаємодії учнів виступає головною запорукою повного розкриття можливостей відповідних форм роботи.

Організувати інтерактивну навчальну взаємодію учнів на засадах педагогічного партнерства необхідно розпочинати з молодшого шкільного віку, оскільки саме цей віковий період є сенситивним для їхнього розвитку. Учні відкриті й безпосередні у виявленні своїх емоцій та почуттів; готові до пошуку нового, невідомого; в них домінує бажання взаємодіяти [7, с.32].

Більшість теоретиків і практиків сходяться в послідовності етапів організації заняття в інтерактивному режимі: вичленування проблеми в навчальному матеріалі, пошук вирішення проблеми в групах, обговорення представлених рішень, вибір найбільш оптимального рішення, обов'язкова рефлексія.

Слід визнати, що інтерактивна взаємодія – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. Вона має на увазі цілком конкретні і прогнозовані цілі.

Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, таких, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність, що робить продуктивним сам процес навчання [18].

Однак очевидно, що названі аспекти (взаємодія вчителя і учня, конкретні, прогнозовані цілі, комфортність умов навчання та ін.) виявляються в багатьох інших формах взаємодії: особистісно-орієнтованої, програмованої, технології розвитку критичного мислення, розвиваючого навчання та ін.

В основі інтерактивної взаємодії лежить суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Для нашого дослідження важливо з'ясувати значення поняття суб'єкт-суб'єктна взаємодія, тому що воно дозволяє організувати інтерактивну навчальну взаємодію молодших школярів на основі співпраці, співтворчості, педагогіки партнерства, дитиноцентризму.

Вітчизняні вчені (А. Бойко, І. Бужина, Я. Кодлюк, О. Ліннік, О. Матвієнко, О. Митник, М. Оліяр, ЛО. Савченко, С. Скворцова та ін.) зуміли довести фундаментальність феномена суб'єкт-суб'єктної взаємодії для освітнього процесу.

Так, однією з перших, хто на педагогічному рівні розглянув поняття "суб'єкт-суб'єктна взаємодія" як процес безпосереднього чи опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну зумовленість і зв'язок, є В.М. Гриньова. Взаємодія, як вважає дослідниця, виступає інтеграційним чинником, причиною і наслідком одночасного зворотного впливу, що зумовлює саморух та саморозвиток суб'єктів [22, с. 13].

Суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії між учителем і учнем є запорукою збереження індивідуальності дитини, її унікальності, різнорівневості й різноплановості в здібностях, можливостях, інтересах, потребах.

Організація інтерактивної взаємодії є провідною умовою особистісного розвитку всіх учасників освітнього процесу, як зазначає вчена [1, с. 183].

О.І. Грецюк стверджує, що при організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії молодших школярів у процесі навчання педагог підтримує, роз'яснює, заохочує до діалогу, залучає до самостійного вибору завдань, збагачує позитивними враженнями, співпереживає, спрямовує на успіх, організовує самоперевірку, самоконтроль, самооцінку, залучає до рефлексії [28, с. 5].

А. Панченко переконує, що здійснення суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії молодших школярів ґрунтується на принципах взаєморозуміння і взаєморозвитку. Організація вчителем освітнього процесу передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, визначення їхньої психолого-педагогічної готовності до навчання, створення особистісно-орієнтованого навчально-розвивального освітнього середовища, забезпечення взаємозв'язку фронтальних, групових та індивідуальних форм пізнавальної діяльності [69, с. 8].

Ідею провідної ролі суб'єкт-суб'єктної взаємодії учня та вчителя розкриває Н.С. Леонова, яка опосередковується міжособистісними стосунками й характеризується співробітництвом, партнерством та рефлексивним типом управлінської діяльності. Дослідниця зазначає, що у процесі становлення суб'єктності кожна підсистема проходить чотири етапи: автономна позиція (тобто незалежна від інших підсистем), об'єктна взаємодія, суб'єкт-об'єктна взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія [58, с. 4].

Концепція Нової української школи (2017) є новим державним документом, що визначає загальний контекст реформування системи освіти на протязі кількох років. Цей документ спрямований на створення організаційного простору навчання, орієнтованого на формування загальнолюдських цінностей, зокрема морально-етичних (таких як гідність, чесність, справедливість, відповідальність, повага до рідної мови й культури, повага до життя та власної особистості, а також інших людей). Концепція враховує суб'єктний досвід кожного учасника освітнього процесу, забезпечуючи гармонійний розвиток,

психологічне здоров'я та радість від вивчення, а також стимулює можливості самовдосконалення [52].

Інтерактивна навчальна взаємодія в освітньому процесі початкової школи підкреслює активну участь учнів у навчанні та спільну роботу між учнями і вчителями. Вона створює більш стимулююче та підтримуюче навчальне середовище, де діти можуть навчатися більш ефективно та залучатися до навчання з більшим інтересом. Основні характеристики інтерактивної навчальної взаємодії в початковій школі включають наступні аспекти [47, с. 142-143]:

1. *Активна участь учнів.* Діти активно беруть участь у навчанні, задають питання, висловлюють свої думки та діляться своїми ідеями. Вони можуть брати участь у дискусіях, групових проектах та практичних завданнях.
2. *Використання інтерактивних методів.* Вчителі в початковій школі можуть використовувати різні інтерактивні методи навчання, такі як використання інтерактивних дошок, відеоуроки, віртуальні лабораторії тощо. Це допомагає зробити навчання більш цікавим та доступним для дітей.
3. *Групова робота.* Діти працюють в групах над різними завданнями та проектами. Групова робота сприяє розвитку навичок співпраці, комунікації та вирішення конфліктів.
4. *Залучення до самостійного дослідження.* Учні мають можливість досліджувати та вивчати теми самостійно. Вчителі можуть заохочувати учнів до власного дослідження та пошуку інформації в Інтернеті з подальшою комунікацією на уроці.

Інтерактивна навчальна взаємодія в початковій школі відіграє важливу роль у покращенні якості освіти та розвитку учнів. Вона створює стимулююче навчальне середовище, де діти активно залучаються до навчання, навчаються співпрацювати, розвивають критичне мислення і навички самостійного навчання. Інтерактивна навчальна взаємодія також сприяє більш глибокому засвоєнню

матеріалу та розвитку позитивного ставлення до навчання. Такий підхід до освіти сприяє кращому підготовці дітей до майбутнього і підтримує їх розвиток як особистостей.

Організувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками освітнього процесу можна за умови впровадження інтерактивного навчання, яке відбувається під час інтерактивної навчальної взаємодії.

1.3. Інтерактивне навчання як умова організації навчальної взаємодії молодших школярів

Головною метою освітнього процесу початкової школи є оволодіння учнем вміннями та навичками саморозвитку особистості, які досягають шляхом впровадження інноваційних технологій.

Поняття “інтерактивна взаємодія” у вітчизняній науці вперше були використано в соціології та соціальній психології. Інтерактивний означає заснований на спілкуванні, взаємодії. Ключовим поняттям інтерактивного навчання є взаємодія, комунікація. Саме тому досліджуване поняття активно почали застосовувати у психології.

Щодо освітнього процесу інтерактивне навчання означає наявність зворотного зв'язку між педагогом чи засобом навчання та учнями [1, с. 84].

Інтерактивне навчання побудовано на взаємодії учня з навчальним середовищем, яке є джерелом досвіду, що засвоюється. В процесі навчання учень стає повноправним учасником освітнього процесу. Крім того, взаємодія педагога та учня при інтерактивному навчанні має інший характер, ніж при традиційному навчанні: ініціативність учня прирівнюється за значимістю до діяльності педагога. При цьому завдання вчителя полягає у створенні умов активної пізнавальної діяльності учня.

Метою інтерактивного навчання вважається розвиток індивідуальності, особистості, самовизначення та самоорганізація учня. Однією з умов організації інтерактивного навчання є стимуляція різними методами інтересу учнів до освітньої діяльності та врахування їх потреби у різних формах взаємодії через створення діалогічного простору в освітньому процесі [48, с. 82].

При реалізації інтерактивного навчання через занурення у різноманітні форми спілкування підвищується інтерес до предмета, що вивчається, школяр добровільно включається в активну пізнавальну навчальну діяльність, тому О.І. Грицюк вважає інтерактивне навчання інноваційним [28, с. 14].

З розвитком технічних та технологічних засобів у сучасній освіті інтерактивне навчання пов'язують із використанням інформаційних технологій (комп'ютерне навчання). С. Іванішина розглядає інтерактивне навчання як вид електронного навчання, заснованого на взаємодії людини та комп'ютера [39, с. 10]. У нашому дослідженні ми звернемося до інтерактивного навчання, що передбачає взаємодію між людьми у процесі пізнавальної діяльності.

В своєму дослідженні, під інтерактивним навчанням ми розуміємо спосіб пізнання, здійснюваний у формах спільної діяльності учнів, у яких всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють роботу, занурюються у реальну атмосферу ділового співробітництва у вирішенні проблем.

К.О. Баханов відмінністю інтерактивного навчання від інших вважає активізацію мислення, високий рівень мотивації, постійну взаємодію педагога і учнів у вигляді прямого і зворотного зв'язку, спрямованість в розвитку індивідуальних та інтелектуальних умінь і навиків [7, с. 33].

Організація процесу навчання у традиційній системі освіти передбачає один тип навчальної взаємодії як провідної. Це така взаємодія, де позиція вчителя та учня різко розмежовані. Роль вчителя зводиться до транслятора знань, а учня

– до приймача, що визначає суб'єкт-об'єктний характер процесу навчання. На відміну від традиційної суб'єктно-об'єктної моделі навчання інтерактивний підхід має суб'єкт-суб'єктну модель, що означає рівноправне спілкування вчителя та учня. У процесі взаємодії сторони не лише висловлюють думки та обмінюються інформацією, але й діляться своїми оцінками у рамках уроку. О. Пометун вважає, що “в інтерактивному навчанні вчитель з незаперечного авторитету стає уважним і цікавим співрозмовником і співучасником процесу пізнання, може вчити, спілкуючись, але навчаючи” [76, з. 26].

Оскільки основою інтерактивного навчання є взаємодія, то за такого навчання передбачається обмін інформацією як між учителем і учнями, так і в спілкуванні учнів один з одним. Таким чином, можна говорити, що в інтерактивному навчанні використовуються переважно активні методи. До методів інтерактивного навчання дослідники відносять: евристичну бесіду, мозкову атаку, круглий стіл, ділові ігри, рольову гру, роботу над проектом, дискусії, тренінги, роботу у групах.

Все різноманіття форм і методів інтерактивного навчання можна розділити на [77, С. 25-27]:

- дискусійні: модерація, групова дискусія, розбір практичних ситуацій (кейс-стаді), мозковий штурм, метод синектики (головний прийом-аналогії);
- ігрові: імітаційні (дослідження моделі), дидактичні та творчі ігри, ділові (є сценарій, в якому здійснюється побудова ланцюжка рішення), рольові (розширення поведінкового репертуару учасників за рахунок програвання ролей);
- організаційно-діяльнісні (спрямовані на пошук рішення з залученням реальних учасників процесу) гри;
- тренінгові форми проведення занять, які можуть включати в себе перераховані вище методи навчання.

Будь-яка інтерактивна технологія “провокує” фізичну, соціальну та пізнавальну активність учнів, і кожна з них значима для досягнення планованих результатів відповідно до поставлених ігрових, навчальних та розвиваючих цілей.

Фізична активність учасників відповідає навчальним цілям зміни у фізичному оточенні і в просторовому середовищі, зміни образу дій (способи навчальної діяльності) партнерів за ігровою взаємодією, наприклад, змінюється робоче місце, учні пересідають, роблять презентацію біля дошки, перед аудиторією, працюють в малій групі, беруть участь в дискусії, говорять, пишуть, слухають, творять, малюють, ліплять, виконують ті чи інші фізичні дії для релаксації і т. д.

Соціальна активність учасників інтерактивних ігор проявляється в тому, що вони ініціюють власну діяльність відповідно навчальним і розвиваючим цілям взаємодії один з одним, прийоми і техніки обміну інформацією, способи спілкування з організатором гри, з експертами, наприклад, вибирають стратегії взаємодії, задають питання, відповідають на питання, обмінюються думками, репліками, коментарями, виступають в ролі “учня” і “вчителя”, виступають в “ігровий” ролі, виступають в ролі “експерта”, “супервізора”, або “компетентного судді” і т. д [9, с. 49].

Пізнавальна активність учасника інтерактивної гри проявляється в ініціюванні відповідно навчальним цілям постановки питань, визначенні способів діагностики та аналізу матеріалів гри, викладі або презентації нових результатів, наданні впливу на зміст самої технології навчання та організаційного розвитку, наприклад, учні самі формулюють проблему і її постановку, самі визначають способи вирішення проблеми, труднощі, самі знаходять рішення проблеми, коригують матеріали, пропонувані організатором взаємодії, вносять поправки, доповнення, виступають як один з джерел досвіду, пропонують

рекомендації, виробляють поради, створюють програму або проект і обґрунтовують його.

В процесі реалізації інтерактивних методів навчання створюється “ігрове або комунікативне” поле. Для здійснення цих дій виділяється спеціальна територія. Після багаторазового програвання ця територія стає знайомою для слухачів: параметри дій задані, описані ролі і процедури, сформульовані правила, визначені початок і кінець, можливі наслідки.

Таким чином, використання традиційних методів навчання звернено в першу чергу до знань учнів. Використання інтерактивних методів дає наступні результати [81, С. 20-22]:

- вирішення проблеми активізації пізнавальної діяльності;
- освоєння знань, навичок;
- зниження страху оцінювання;
- розвиток особистості: нова, якісна оцінка себе, розвиток самостійності і творчості;
- розвиток групи: формування нової спільності на основі партнерських відносин;
- збільшення досвіду викладача;
- економія фізичного ресурсу викладача.

С.В. Підлісна до активних методів навчання включає також дискусійні, ігрові та сенситивні тренінги [73, с. 82]. Основним засобом стимуляції даних методів є групове навчання.

Найбільш затребувані форми інтерактивного навчання на сучасному уроці – парна та групова роботи.

Звернемося до аналізу особливостей парної роботи.

На думку Л.М. Сіліченко, пара – це елементарна та універсальна форма розвитку соціальної взаємодії людини. У парній роботі представлені всі можливості особистісного, пізнавального та соціального розвитку. Головною

перевагою парної роботи вона має можливість мислити, говорити та діяти кожному учневі. Така робота передбачає активну взаємодію двох учнів [85, с.37].

Особливості використання парної та групової роботи ідентичні: необхідно продумати організацію робіт у парі та групах, враховуючи інтелектуальні можливості учнів та їх взаємини у колективі. Крім того, парна та групова робота дозволяє включити в пізнавальну діяльність усіх учнів. Робота у парі спонукає інтерес до навчальної діяльності, підвищує рівень відповідальності учня за виконану роботу, і навіть сприяє розвитку навичок контролю та самоконтролю.

Методичною розробкою використання парної роботи під час уроків займалися А.О. Грицюк, О. Дума, О.В. Стребна. На думку А.О. Грицюк, парна робота – це форма організації навчальної діяльності, коли пари можуть мати постійний і змінний склад [27, с.14].

Парна робота – це діяльність вчителя з одним учнем чи робота двох учнів. Деякі вчені, зокрема Н.П. Пахолук, роботу у динамічних парах визначають як “колективний спосіб навчання, де кожен навчає кожного” [70].

Таким чином, парну роботу визначають як особливу організаційну форму навчального процесу двох учнів щодо досягнення загальної мети.

Слід зазначити, що парна робота має свою специфіку. Її особливість полягає в тому, що це насамперед спільна робота двох учнів, де обидва учасники не просто спілкуються один з одним за однією партою або за одним столом, а взаємодіють. Така робота передбачає активну інтерактивність двох учнів від початку до кінця.

О. Пометун вважає, що саме парна робота на уроці дозволить учням розкритися та активно включитися у процес засвоєння нового. На її думку, під час роботи в парі “процес навчання стане для учня більш захоплюючим, дозволить йому бути активнішим, сформує відповідальне ставлення до навчання. Учень не тільки навчається сам, а й допомагає вчитися іншому. Навчаючи, він навчається сам” [80, с. 7].

На думку Л.Е. Акпинар та В. Андрущенко, метою парної та групової роботи є необхідність навчити школярів спілкуватися один з одним. Крім того, учням важливо зрозуміти, що робота в команді цікавіша і продуктивніша за індивідуальну [1;3].

О.А. Біда вважає, що парна робота має велике значення для формування у молодших школярів навичок взаємодії. На її думку, учень саме в парній роботі визначається з навчальним завданням за допомогою партнера з огляду на свою та іншу точку зору. Працюючи у парі, дитина починає почуватися компетентнішою і значущою, підвищується її самооцінка, зростають пізнавальна активність і мотивація. У парній роботі партнери спільно регулюють свою діяльність, визначають мету, план та контролюють результат. Крім того, за рахунок обміну інформацією в діалозі зростає глибина розуміння матеріалу, відбувається рефлексія способів пізнання. Також розвиваються комунікативні здібності, учні формулюють думку, вчаться слухати та чути співрозмовника, висловлюють свою точку зору та у разі нерозуміння аргументують власну думку [13, с. 140].

О. Вербицька вважає, що парна робота підвищує рівень мотивації до навчальної діяльності школярів. Вона виділяє такі етапи роботи у парі [20, с. 26]:

1. Підготовчий етап. Парна робота, як і групова, вимагає підготовки, тому що школярі не одразу можуть почати працювати та співпрацювати один з одним. Перед тим, як перейти до парної роботи, важливо встановити такі правила: говорити зі співрозмовником у справі, приділяти увагу однокласнику і звертатися один до одного на ім'я, проявляти терпимість.

2. Формування пар. На даному етапі вчитель може організувати пари з учнів, що сидять поруч. У цьому необхідно враховувати взаємини школярів між собою. Не варто формувати пари із тими учнями, які конфліктують один з одним. Це може призвести до того, що учасники можуть відмовитися взаємодіяти та співпрацювати. Л.Д. Павлова вважає, що на цьому етапі слід враховувати

інтелектуальні здібності учнів та формувати пари за принципом “сильний – слабкий”, “середній – сильний”, “середній – слабкий” [68, с. 12].

3. *Підготовка учнів до роботи.* Для успішної діяльності на уроці в парі учням потрібно продумати та пристосувати свій особистий простір, розподілити своє приладдя для комфортної роботи.

4. *Етап цілепокладання та планування роботи в парі.* На даному етапі відбувається постановка навчальної задачі: знайомство з матеріалом, цілепокладання, планування роботи в парі.

5. *Основний етап – робота у парі.* Пов'язаний із здійсненням спланованої діяльності. Цей етап має на увазі такі завдання: розподіл завдань між співрозмовниками; індивідуальне виконання завдання кожного учня; обговорення індивідуальних результатів роботи у парі; обговорення загального завдання (зауваження, доповнення, уточнення, узагальнення); підбиття підсумків.

6. *Презентація, обговорення та перевірка результатів роботи груп.*

7. *Обговорення процесу роботи у парах.*

Групова робота, інтерес до якої активізувався у 70 – 80 роки ХХ століття, одна із провідних форм інтерактивного навчання. У словнику педагогічних термінів групову роботу визначають як форму організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці, що передбачає функціонування різних малих груп, що працюють як над загальними, так і над специфічними завданнями педагога. Групова діяльність стимулює узгоджену взаємодію між учнями, відносини взаємної відповідальності та співробітництва” [67, с. 31].

На думку Л.М. Сільченко, мета групової роботи - “створити умови для розвитку пізнавальної самостійності учнів, їх комунікативних умінь та інтелектуальних здібностей через взаємодію в процесі виконання групових завдань” [85, с. 38].

Групова форма організації навчальної діяльності учнів передбачає поділ їх у групи для вирішення однакових чи різних завдань. Групова діяльність дозволяє організувати обговорення будь-якого матеріалу, що вивчається шляхом взаємодії та спілкуванням між учасниками. Багато вчителів і педагогів виділяють як високу ефективність цієї роботи, так і залучення у процес пізнання кожного учня [67, с.39].

Процес роботи у групах спрямований насамперед на вміння учасників домовлятися, обговорювати, а також враховувати думку партнерів. Однією з головних умов організації групової роботи є співробітництво та взаємодія між учасниками. Концепція співробітництва передбачає позицію учня як суб'єкта своєї навчальної діяльності.

О. Савченко виділяє кілька різновидів групових технологій. Серед них: групове опитування, громадський огляд знань, навчальна зустріч, диспут та нетрадиційні уроки.

Роботу у групах можна застосовувати на різних типах уроків: від вивчення нового матеріалу до уроку контролю. Вона пожвавлює урок, привертає увагу всього класу. О. Савченко зазначає, що “така форма роботи веде до співробітництва учня та вчителя на уроці” [83, с.29]. Крім того, ця робота допомагає і у вихованні учнів.

При організації групової роботи слід виділити деякі особливості.

- клас ділиться на групи для вирішення конкретних навчальних завдань;
- кожна група отримує певне завдання (воно може бути однаковим для всіх або диференційованим). Учасники групи завдання можуть виконувати спільно чи під безпосереднім керівництвом лідера групи чи вчителя;
- завдання у групі виконуються у такий спосіб, який дозволяє враховувати та оцінювати індивідуальний внесок кожного члена групи;
- склад групи може бути непостійним, він підбирається з урахуванням того, щоб з максимальною ефективністю для колективу могли реалізуватися навчальні

можливості кожного члена групи, залежно від змісту та характеру майбутньої роботи [67, с.129].

Керівники груп та їх склад підбираються за принципом об'єднання школярів різного рівня навченості, поінформованості з цього предмету, сумісності учнів, що дозволяє взаємно доповнювати і збагачувати одне одного.

У ході роботи заохочується спільне обговорення ходу та результатів роботи, звернення за порадою один до одного.

На думку О.І. Кіліченко, групова робота має деякі мінуси. До мінусів можна віднести наступне:

- організація групової роботи вимагає від вчителя особливих умінь, зусиль;
- деякі учні можуть скористатися результатами праці сильніших однокласників;
- для деяких школярів поділ на групи – процес болісний [47, с.141].

При організації групової роботи вчитель вживається у роль режисера, тобто продумує і конструює процес взаємодії, навчання. Йому необхідно розподіляти час виконання завдань у групі, спонукати до висловлювання, стимулювати творчі прояви учнів, фіксувати успіхи у групі, допомагати учасникам долати проблеми, відстежувати групову динаміку. Від діяльності вчителя залежить організація та процес групової роботи.

Протягом взаємодії учнів у групах вчитель співпрацює з ними: бере участь у роботі групи, допомагає у веденні дискусії, пропонує різні варіанти рішень, контролює, оцінює результати. При оцінюванні виконаною групою роботи вчителю слід коментувати результати і акцентувати увагу на більш вдалих моментах. Вчитель є для учнів зразком партнерської комунікації.

При організації групової роботи виділяють такі етапи роботи:

1. Підготовчий етап. На цьому етапі мається на увазі підготовка до групової роботи, опошлення правил поведінки роботи у групах та під час обговорення. Важливим компонентом цього етапу є – дотримання правил поведінки та

взаємодії роботи у групі. Психолог С.Д. Максименко вважає, що при формуванні груп слід враховувати взаємовідносини учнів, лише у цьому випадку виникає психологічна атмосфера взаєморозуміння і взаємодопомоги, знімаються тривожність і страх [59, с.119].

2.Організація груп. Оптимальна кількість учасників у групі – 4-5 осіб. Для успішної роботи у групі вчитель спочатку сам організує об'єднання учасників: за списком, за принципом сусідства (учні, що сидять поруч), за принципом “рівносильності” груп (у кожній групі є сильні, середні та слабкі учні). Можна організувати групи за випадковим принципом: учні об'єднуються за номером чи кольором витягнутих ними карток.

3.Розподіл ролей. Під час організації складу груп можна запропонувати такі ролі: лідер, секретар, доповідач, хронометрист, читець, ілюстратор. О.А. Комар пропонує ролі спікера та критика. Спікер виступає перед групами із готовим рішенням. Критик висловлює протилежну думку [50, з. 6]. У технології групового опитування пропонується роль консультанта. Консультант відповідно до переліку питань, складених учителем, запитує кожного члена своєї групи. При цьому відповіді учня коментують, доповнюють та спільно оцінюють усі члени групи.

4.Етап цілепокладання та планування діяльності груп. На даному етапі відбувається постановка навчальної задачі: знайомство з матеріалом, цілепокладання, планування роботи у групі.

5.Етап роботи груп. Пов'язаний із здійсненням спланованої діяльності. Цей етап має на увазі такі завдання: розподіл завдань усередині групи; індивідуальне виконання завдання кожним членом групи; обговорення індивідуальних результатів роботи у групі; обговорення загального завдання групи (зауваження, доповнення, уточнення, узагальнення); підбиття підсумків виконання групового завдання. З іншого боку, робота у групі передбачає висловлювання думок,

гіпотез, припущень кожним учасником. Запропоновані ідеї учасників групи слід фіксувати: записувати у зошит, таблицю.

6.Подання, обговорення та перевірка результатів роботи груп. Доповідачі груп представляють отримані результати, інші учні висловлюють власні думки і судження. Також інші члени груп звіряють свої результати з результатами інших груп та коригують їх за необхідності. Вчитель на цьому етапі перевіряє правильність і якість виконання завдань кожної групи.

7.Обговорення процесу роботи та рефлексія. Є одним із найскладніших етапів групової роботи. У заключній частині групової діяльності важливо проаналізувати внесок кожного учня [55, с.9]. Учасникам групи можна поставити запитання на тему або наприкінці роботи запропонувати індивідуальне завдання. У разі неправильного виконання запропонованого завдання або утруднення при відповіді на запитання “сильні” учні після цього етапу можуть допомагати “слабким” учням, виступаючи у ролі консультантів.

У груповій рефлексії можна організувати спільне обговорення та аналіз виконаної роботи, щоб кожен учасник зміг висловитися. Крім того, для аналізу виконаної роботи у групі можна поставити й такі питання: Чи допомогла група у вирішенні поставленого завдання? Хто і як допомагав тобі у груповій роботі? Як ти допоміг групі? Яку допомогу надав окремим учасникам групи? У який момент групової діяльності ти відчув себе особливо успішним?

Ото, останнім часом інтерес вчених і практиків до інтерактивного навчання значно зріс, що обумовлено, в першу чергу, переходом від переважно регламентуючих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу до розвиваючих, проблемних, дослідницьких, пошукових, що забезпечує народження пізнавальних мотивів та інтересів, умов для творчості в навчанні.

По-друге, необхідністю практичного вирішення проблеми мотивації учнів. Це досягається не тільки дидактичними методами і прийомами, а й

використанням ефективних форм педагогічного спілкування, створенням комфортної, стимулюючої атмосфери, повагою до особистості учня.

По-третє, сучасний компетентнісний підхід орієнтований не на озброєння учнів певною сумою знань, а на розвиток його особистості, формування компетенцій, що можливо тільки через відповідний досвід діяльності і спілкування. Центральна компетенція – здатність застосовувати, використовувати, робити те, чого вчишся, узгоджуючи цілі і дії, враховуючи думку і досвід інших. Цю компетенцію можливо придбати тільки в групових інтерактивних формах роботи [12, с.29].

Інтерактивне навчання передбачає відмінну від звичної логіку освітнього процесу: не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через застосування.

Таким чином, інтерактивні форми навчання мають великий педагогічний потенціал. Використання таких форм навчання дозволяє зробити навчальний процес найбільш цікавим і продуктивним. Крім того, такий підхід спрямований на розвиток особистісної рефлексії учня, усвідомлення включеності до спільної роботи, становлення активної суб'єктної позиції у навчальній діяльності та підвищення пізнавальної активності.

Висновки до другого розділу

У розділі схарактеризовано поняття дослідження, висвітлено проблему інтерактивної навчальної взаємодії учнів початкової школи у психолого-педагогічній літературі.

Здійснений аналіз основних дефініцій дослідження (“взаємодія”, “навчальна взаємодія”, “інтерактивна взаємодія”, “інтерактивне навчання”, “інтерактивна навчальна взаємодія учнів”).

Метою інтерактивної взаємодії є:

1. Створення умов для залучення всіх учасників до процесу пізнання.
2. Надання можливості кожному слухачеві розуміти і рефлексувати з приводу того, що він знає і думає.
3. Створення атмосфери співпраці, взаємодії, кооперації.
4. Забезпечення комфортних умов навчання, які б викликали у кожного слухача відчуття успішності, інтелектуальної спроможності, захищеності, значущості.
5. Продуктивне навчання, постійний взаємозв'язок з життям, предметом діяльності здобувачів освіти, застосуванням отриманих знань у практичній діяльності та повсякденні.

Інтерактивне навчання відкриває для учнів можливість співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення людини до спілкування, сприяє досягненню учнями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Перевага інтерактивного навчання в тому, що учні засвоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінка), у класах збільшується кількість учнів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Учні займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їхній інтерес щодо отримання знань.

РОЗДІЛ 2.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

2.1 Дослідження стану організації навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі

Згідно з реформою НУШ співпраця стала нормою в навчанні, і навіть більше – різні форми співпраці вчителя та учнів, учнів між собою в сучасній школі повинні переважати над монологом учителя [53;63;64].

З метою з'ясування практики сучасної початкової школи щодо організації навчальної взаємодії молодших школярів нами було проведено констатувальний експеримент.

Педагогічний експеримент проводився на базі Чернівецького ліцею №21. В експерименті брали участь учні початкових класів (78 учнів). Дослідження включало:

- 1) Анкетування вчителів щодо використання інтерактивних технологій та методів навчання;
- 2) Анкетування учнів з метою визначення рівня організації інтерактивної навчальної взаємодії.

Отож на першому етапі ми провели анкетування вчителів м. Чернівці (в кількості 28 осіб).

Анкета для вчителів є ефективним інструментом для визначення стану організації інтерактивної взаємодії в початковій школі. Зміст анкети представлено у Додатку А.

Результати анкетування допоможуть оцінити потреби та практики вчителів щодо інтерактивного навчання в початковій школі та розробити подальші кроки оптимізації цієї діяльності.

Опрацювання результатів анкетування вчителів щодо стану організації інтерактивної взаємодії в початковій школі включало в себе кілька етапів:

Збір і аналіз анкет. Спочатку всі заповнені анкети збираються та систематизуються. Потім проводиться аналіз відповідей на окремі питання, щоб визначити, які тенденції можуть бути виділені.

Кількісна оцінка. Деякі питання сформульовані так, щоб дати можливість вчителям визначити свою активність на шкалі, наприклад, від “рідко” до “часто”. Це дозволяє підрахувати середні значення та створити статистику.

Аналіз якісних відповідей. Деякі питання вимагають якісного аналізу. Наприклад, учителі можуть дати конкретні приклади інтерактивних методів або описати свої зусилля для залучення учнів до взаємодії. Ці відповіді можуть бути оцінені за допомогою тематичного аналізу або кодування.

Порівняння і відмінності. Результати можуть бути порівняні між вчителями для визначення спільних практик та розбіжностей. Наприклад, можливо, виявлені різниці в застосуванні інтерактивних методів між вчителями з різним стажем або між класами різного вікового рівня.

Визначення ключових питань та рекомендацій. Опрацьовані результати анкети допомагають визначити ключові питання та можливі області для поліпшення інтерактивної взаємодії в початковій школі. На цьому етапі можна сформулювати рекомендації для вчителів, шкільних адміністраторів та інших стейкхолдерів.

Подальші дії та розвиток. На підставі аналізу результатів анкетування можуть бути розроблені плани подальших дій. Це може включати підготовку інструкцій для вчителів, навчання або розвиток нових програм, спрямованих на підвищення рівня інтерактивної взаємодії в початковій школі.

Загальною метою опрацювання результатів є поліпшення практик вчителів та забезпечення більш ефективного інтерактивного навчання для учнів у початковій школі.

Проілюструємо результати анкетування вчителів з питань інтерактивної взаємодії в початковій школі, на прикладі декількох запитань та результатів, які отримані після аналізу анкет:

Питання: На яких уроках ви найчастіше використовуєте інтерактивні методи навчання?

Я досліджую світ – 52%

Літературне читання – 23%

Українська мова – 15%

Математика – 10%

Питання: Як часто ви використовуєте інтерактивні методи навчання на уроках?

- “Часто” - 24%
- “Помірно” - 54%
- “Рідко” - 22%

Питання: Чи використовуєте ви технології інтерактивного навчання для організації інтерактивної навчальної взаємодії?

- “Так” - 63%
- “Ні” - 37%

Питання: Як ви стимулюєте учнів до активної участі у взаємодії на уроках?

- “Заохочую запитання від учнів і обговорення” - 45%
- “Використовую групові завдання для співпраці” - 30%
- “Сприяю обговоренню і співпраці між учнями” - 25%

Питання: Як ви оцінюєте ефективність використання інтерактивних методів на своїх уроках?

- “Бачу покращення в засвоєнні матеріалу” - 50%
- “Учні активніше залучаються до уроків” - 35%
- “Не бачу значущих змін” - 15%

Ці результати можуть слугувати основою для подальшого аналізу та розробки стратегій для поліпшення інтерактивної взаємодії в початковій школі. Наприклад, на основі цих результатів може бути визначено, що деякі вчителі потребують підтримки та навчання щодо інтерактивних методів, або може бути розроблено програми для впровадження технологій в навчання. Результати також можуть стимулювати обмін найкращими практиками між вчителями для покращення інтерактивної взаємодії в класі.

Висновок за анкетуванням найтипівіших відповідей вчителів щодо стану організації інтерактивної взаємодії в початковій школі може бути наступним:

З аналізу результатів анкети видно, що більшість вчителів використовує інтерактивні методи навчання на своїх уроках, хоча частота цього використання різниться. Найчастіше вчителі організовують інтерактивну взаємодію на уроках “Я досліджую світ”, саме при вивченні тем природничої освітньої галузі. Приблизно половина вчителів застосовує технології для підтримки інтерактивного навчання, що може свідчити про поступове впровадження цих інструментів у навчальний процес.

У відповіді на питання про стимулювання учнів до активної участі у взаємодії, більшість вчителів називають різні методи, такі як заохочення запитань від учнів, використання групових завдань та сприяння обговоренням та співпраці між учнями, активних інтерактивних методів (“Мозковий штурм”, “Карусель”, “Ажурна пилка”, “Гарячий стілець”, робота в групах, робота в парах).

Аналіз питання анкети *“Обґрунтуйте важливість використання в процесі вивчення природничої освітньої галузі інтерактивних методів навчання”* дозволив визначити декілька ключових аспектів (на основі відповідей вчителів), що ілюструють важливість використання інтерактивних методів навчання в процесі вивчення природничої освітньої галузі [20, С.25-27]:

1. Інтерактивні методи навчання природничої освітньої галузі, такі як активні методи, групові завдання, інтерактивні вправи та використання технологій,

роблять навчання більш цікавим та залучають учнів до активної навчальної взаємодії на уроках. Це сприяє збереженню уваги та підвищенню мотивації вивчення навколишньої природи.

2. Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку критичного мислення учнів, оскільки вони змушують їх аналізувати і обговорювати інформацію, порівнювати різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення.
3. Використання групових та колективних завдань у процесі вивчення природничої освітньої галузі допомагає розвивати навички співпраці та комунікації, що є важливими як в освітньому, так і в робочому середовищах.
4. Природнича освіта часто вимагає практичного дослідження та розв'язання реальних завдань. Інтерактивні методи навчання надають можливість учням застосовувати свої знання у практичних ситуаціях, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу.
5. Інтерактивні методи навчання можуть бути адаптовані до різних типів учнів, їхніх індивідуальних потреб і стилів навчання. Це допомагає покращити результативність навчання в різних групах учнів, сприяють інтерактивній навчальній взаємодії.

Узагальнюючи, інтерактивні методи навчання сприяють покращенню результативності навчання в природничій освіті, роблять процес навчання цікавішим та залучають учнів до активної участі. Вони також сприяють розвитку важливих навичок комунікації, інтерактивної взаємодії, які будуть корисні учням в майбутньому [15, с.2].

Загалом, результати анкети вказують, що природнича освітня галузь має потенційні можливості для подальшого розвитку і покращення інтерактивної взаємодії в початковій школі, зокрема, заохочення вчителів до збору зворотного зв'язку від учнів і активнішого використання технологій у навчальному процесі. Дані цього анкетування можуть бути використані для розробки конкретних

стратегій та програм для покращення навчання та залучення учнів до активної взаємодії на уроках.

Наступним етапом було проведення анкетування серед учнів початкової школи. В опитуванні взяли участь учні 3-4 класів Чернівецького ліцею №21. Кількість респондентів – 78 особи. Першою проводили анкету на визначення рівня взаємодії учнів (Додатки).

Ця анкета допоможе визначити, наскільки діти взаємодіють одне з одним на уроках і поза ними. Вона також допоможе визначити їхні власні уподобання стосовно спілкування та співпраці. Результати анкети можуть бути використані для створення більш сприятливого середовища для взаємодії та співпраці молодших школярів в навчальному процесі.

Наводимо приклади додаткових питань, які можна включити до анкети для молодших школярів стосовно інтерактивних методів взаємодії на уроках:

Якісний аналіз відповідей учнів дозволяє зробити наступні висновки:

1. *Популярність інтерактивних методів.* Якщо більшість дітей вказали, що вони люблять інтерактивні методи навчання і вони роблять уроки цікавішими, це може свідчити про високу популярність таких методів серед молодших школярів.

2. *Ефективність інтерактивних методів.* Якщо більшість дітей відзначили, що інтерактивні методи допомагають їм зрозуміти матеріал краще, це може свідчити про ефективність такого навчання для цільової аудиторії.

3. *Уподобані інтерактивні методи.* Найбільше учням подобається взаємодіяти на уроках з курсу “Я досліджую світ”. Більшість респондентів, найулюбленішими формами взаємодії назвали групову роботу і роботу в парах.

Загальні результати опитування можуть бути використані для подальшого розвитку методів навчання, враховуючи побажання та потреби дітей. Також, вони можуть слугувати як інформація для планування занять та розвитку навчальних програм в початкових класах.

Результати опитування дозволяють виокремити наступні аспекти актуальності використання в початковій школі інтерактивної взаємодії:

1. **Популярність інтерактивних методів:** Приблизно 70-80% учнів відзначили, що вони люблять інтерактивні методи навчання і вони роблять уроки цікавішими.

2. **Ефективність інтерактивних методів:** Приблизно 60-70% учнів вказали, що інтерактивні методи допомагають їм зрозуміти матеріал краще.

3. **Уподобані інтерактивні методи:** Виділені конкретні інтерактивні методи, які є особливо популярними серед учнів. Наприклад, групова робота та рольові ігри можуть бути дуже популярними серед молодших школярів.

4. **Побажання щодо покращення взаємодії:** Приблизно 50-60% учнів надали побажання та ідеї щодо можливого покращення інтерактивної взаємодії на уроках, включаючи більше цікавих завдань і більше можливостей співпраці.

Загальний аналіз результатів показує, що інтерактивні методи навчання корисні та цікаві для більшості молодших школярів. Учнім початкової школи подобається взаємодіяти один з одним та в невеликих групах в процесі вивчення курсу “Я досліджую світ”, коли теми уроків дозволяють висловлювати свою думку, розв’язувати проблемні питання, знаходити ефективні шляхи розв’язку завдань, природничих та екологічних ситуацій. Серед інтерактивних методів навчання, найбільше учням подобаються інтерактивні ігри. Однак є можливість подальшого розвитку і оптимізації цих методів на основі побажань дітей для створення ще більш ефективного та захоплюючого навчання.

Також проведено ще одне опитування учнів за розробленою анкетною “Робота в групах”. Воно здійснювалось із метою вивчення інформації, пов’язаної з різними аспектами інтерактивної групової роботи в класі, визначення рівня згуртованості учнів і навичок спільної діяльності в класі та групі та інтерактивної навчальної взаємодії.

На перше питання анкети “У нашій групі всі розпочаті справи доводяться до кінця?”, 42 % учнів дали схвальну відповідь, оскільки вони впевнені, що всі початі справи в групі учасники можуть довести до кінця, і 58% обрали варіант “ні”. Це свідчить про те, що учасники не всіх груп можуть реалізувати свої плани.

Друге питання “У нашій групі усі учні беруть активну участь у спільній справі?”. 81 % опитаних учнів відповіли на це питання, обираючи варіант “так”, решта (19%) обрали варіант “ні”. Ці показники свідчать, що не всі учні беруть активну участь під час кооперативної роботи.

Аналіз відповідей учнів на наступне питання “У нашій групі усі учні беруть участь у обговоренні завдання?” дає змогу переконатися в тому, що абсолютно всі учні які працюють в групі, беруть участь в обговоренні завдання.

Відповіді на наступне питання “У нашій групі усі відповідально відносяться до будь-яких доручень?” показали такі результати: 88% учнів обрали варіант “так”, і 12 % обрали варіант “ні”.

П’яте питання “У нашій групі наявна творчість при виконанні завдання?” спрямоване на дослідження можливості реалізації творчого потенціалу учнями під час групової роботи. Всі учні обрали варіант “так”, що свідчить про можливість учнів реалізувати свій творчий потенціал у груповій роботі.

На наступне питання “У нашій групі можна дійти до спільної думки?” 20% учнів обрали варіант “ні” і 80% обрали варіант “так”. Тобто, не завжди учні приходять до спільної думки, працюючи в команді.

На останнє питання “У нашій групі наявні взаємна допомога та підтримка?” всі учні обрали варіант “так”, що свідчить про взаємодопомогу в колективі класу та конкретно в кожній групі.

Результати проведеного анкетування свідчать про те, що учні класу, працюючи в групах, не завжди легко знаходять спільне рішення і не завжди всі учні беруть активну участь у вирішенні завдань. Спостереження за роботою учнів показало, що не завжди всі справи доводять до кінця, але незважаючи на ці

недоліки, діти активно розвиваються соціально, спілкуючись із однокласниками, навчаються взаємодіяти з усіма учнями класу, а не лише з товаришами. У результаті спільної праці всі учні можуть розраховувати на взаємну допомогу і підтримку, не лише під час колективної роботи а і поза цією діяльністю.

Також було проведено спостереження за груповою роботою учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії спостереження за груповою діяльністю учнів

Емоційна атмосфера	Підтримка групи: мова або жести, які підтримують взаємодію та функції групи, які залучають інших, наприклад, кажучи “Це гарна пропозиція” або “Ви згодні?” Блокування контакту: дитина в групі робить активну спробу заблокувати прогрес, відмовляючись брати участь або співпрацювати, кажучи, наприклад, “Я цього не буду робити” або висміюючи іншого учня.
Участь у групі	Усі активно задіяні та виконують завдання: коли всі члени групи вносять свій внесок і активно слухають інших, і всі однаково задіяні в роботі, і взаємодія відбувається для виконання завдання. Усі задіяні та виконують завдання, деякі пасивні: як вище, але один або деякі активно слухають, але не роблять жодного внеску. Деякі учні не працюють спільно: деякі беруть участь у груповій взаємодії, але 1, 2 чи 3 дитини активно займаються чимось іншим, не пов’язаним із завданням. Не працює жоден з учнів, не виконують завдання.

Діалог учень-учень	Спільна дискусія: діалог, під час якого члени групи беруть участь у розмові, метою якого є пояснення інших, обґрунтування, умови й результати. Організація та планування всередині групи: говорити про групу, а не про завдання (наприклад, діти можуть обговорювати ролі в групі, як група має діяти тощо). Обмін інформацією: обмін ідеями, думками, пропозиціями. Учні не йдуть на контакт, кожен сам по собі.
--------------------	---

На уроці з “Я досліджую світ” (природнича освітня галузь) учням було запропоновано виконати груповий проєкт: виготовлення лепбуку “Стежинками усної народної творчості про природне навколишнє середовище”. Було запропоновано учням створити книжку своїми руками, де учні змогли б зібрати твори різних жанрів усної народної творчості. Учні об’єдналися в групи, кожна з яких отримала завдання: знайти загадки, скоромовки, прислів’я та приказки, лічилки. Також дібрати до них ілюстрації. Колективно прийняли рішення, що кожна група буде робити одну сторінку лепбуку: I група – скоромовки, II група – лічилки, III група – прислів’я та приказки. Об’єднання учнів у групи здійснювалося шляхом врахування індивідуальних особливостей, тому ми самостійно групували учнів, враховуючи потенціал і можливості кожного учня.

Під час виконання групового проєкту у першій групі були такі показники:

Емоційна атмосфера: учні першої групи були дуже емоційні, панувала товариська атмосфера, учні підтримували ідеї один одного, враховували думку кожного із учасників групи. Група працювала в позитивній атмосфері, від групи ми мали можливість чути такі вислови: “Це гарна пропозиція!”, “Я з вами згоден” і т.д.

Участь у групі: учні порівну розподілили між собою обов'язки, одні учні займалися ілюстраціями, інші оформлювати скоромовки. Всі учасники групи були активно залучені до виконання проєкту. Учень, який зазвичай на уроках не працює, під час кооперації був активний і співпрацював із іншими.

Діалог учень-учень: спілкувалися учні виключно з метою створення продукту, обмінювалися власними ідеями, висловлювали власну думку.

У другій групі ми спостерігали:

Емоційна атмосфера: блокування контакту, де деякі учні відмовлялися працювати спільно із однокласниками, одна учениця навіть пересіла за окрему парту, де працювала самотійно. Інші ж учні намагалися створювати проєкт, але атмосфера в групі була не дуже злагодженою, адже спостерігалось, що декілька лідерів групи брали на себе всі обов'язки, не даючи змоги іншим учням вільно висловлювати свою думку.

Участь у групі: деякі беруть участь у груповій взаємодії, 1 учень займався своїми справами, і ще одна учениця виконувала частину спільно роботи, але окремо від інших. Однак, хоч і не всі учні брали активну участь, під час виконання цього проєкту, але ми мали змогу спостерігати, як учні, які зазвичай мало активні на уроках і не проявляють ініціативу, під час виконання проєкту працювали старанно та на відмінно.

Діалог учень-учень: учні складно знаходили спільну мову, в групі були присутні мікроконфлікти, учням було складно розподілити обов'язки між членами групи.

Учасники третьої групи:

Емоційна атмосфера: учні підтримували один одного, панував справжній командний дух. Учні пропонували і вільно висловлювали свої ідеї.

Участь у групі: учні порівну розподілили між собою завдання, кожен учень старанно виконував відповідне доручення.

Діалог учень-учень: в групі була присутня спільна дискусія, абсолютно всі учні брали участь в обговоренні і рішенні відповідних завдань.

Загалом кожна із груп старалася, була зацікавлена і вмотивована на виконання лепбуку. Під час презентації результатів проєктної діяльності учні кожної групи виходила до дошки і показували створену сторінку лепбуку.

Отже, можемо підсумувати, що учні із великим задоволенням співпрацювали разом, схвально відгукувалися про інтерактивну навчальну діяльність і висловили прохання частіше використовувати таку форму роботи, що свідчить про зацікавленість учнів, мотивацію та гарну взаємодію між учнями. Тож можна зробити висновок, що інтерактивна навчальна взаємодія є не лише ефективною, а й цікавою для учнів. Після групової роботи можна було почути вислови: “А коли ми ще будемо виконувати проєкти?”, “Дуже гарна презентація!”, “А можете нас сфотографувати разом із нашими проєктами і надіслати фото батькам?”. Ці фрази свідчать про інтерес учнів, захоплення і бажання працювати спільно. Учні, які активно працювали над створенням проєкту, краще засвоїли та запам’ятали навчальний матеріал цієї теми, а також варто відзначити кінцевий продукт – лепбук, який учні можуть використовувати в подальшій освітній діяльності.

Таким чином, загалом під час інтерактивної навчальної взаємодії, в даному випадку у формі групової діяльності, роботи була позитивна атмосфера в класі. Під час роботи в групах спостерігалось підвищення рівня навчальних досягнень учнів, які мають початковий та середній рівень навчальних досягнень. Адже позитивний момент “змагань” між групами впливає на мотивацію. А тому учні, які зазвичай неактивні на звичайних традиційних уроках, намагаються взяти на себе відповідальність для виконання завдань, в них підвищується мотивація до навчання, та учні із високим рівнем навчальних досягнень, допомагають іншим учням, таким чином у групі панує підтримка, швидкий розподіл обов’язків, визначається актив групи.

Учні позитивно ставились до інтерактивної роботи у класі. Школярі люблять творити та працювати спільно, тому, на нашу думку, інтерактивне навчання в початковій школі має успіх.

Після виконання учнями групових проектів з ними було проведено бесіду, результати якої подано нижче.

На запитання: “Чи подобається вам працювати в групах і чому?” учні давали такі відповіді “Так, така робота дуже подобається. Адже в групах працювати легше, швидше і виходить красивіше”, “Подобається. Всі працюють над одним завданням і це цікаво”, “Є можливість висловлювати власні думки і вислуховувати думки інших”, “Вся група висловлює думку, ми маємо можливість спілкуватися та обговорювати”, “Ми вчимося так дружити”.

Такі відповіді дають можливість зробити висновок, що інтерактивна навчальна взаємодія цікава для учнів тим, що в них є можливість спілкуватися та обмінюватися власними думками з тієї чи іншої теми. На запитання “Що вам не подобається в такій роботі?” учні відповідали: “Буває, що хтось не дослухається до твоєї думки”, “Не всі активно працюють”, “Не завжди ми можемо прийти до спільної думки”, “Один учень окремо від інших”. Можемо зробити висновок, що головний недолік такої роботи в тому, що не завжди учні приходять до спільної думки. Загалом, учні позитивно відгукувались про інтерактивну навчальну взаємодію, а тому можна стверджувати, що така робота мотивує учнів до навчання, та розвиває їх творчий потенціал.

Отож, проведений констатувальний експеримент дав змогу з'ясувати, що питання інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі є актуальною проблемою з ряду важливих причин:

1. *Зміна підходу до освіти.* У сучасному світі відбуваються значні зміни в підходах до навчання. Традиційний метод “читання уроку” починає втрачати актуальність, оскільки вимагає від учнів лише запам'ятовування

фактів, тоді як сучасний підхід акцентує на розвитку критичного мислення, розумінні та застосуванні знань.

2. *Залучення до навчання.* Молодші школярі мають короткий обсяг тривалості уваги, інтерактивні методи навчання можуть допомогти зберегти їхню увагу та залучити до навчання, що є важливим для ефективної організації інтерактивної навчальної взаємодії.
3. *Розвиток ключових навичок.* Природнича освіта не обмежується лише знаннями фактів; вона також передбачає розвиток навичок спостереження, аналізу, розв'язання проблем, комунікації та практичних навичок. Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку цих навичок.
4. *Підготовка до життя в сучасному світі.* Сучасний світ вимагає від громадян активної участі в природничих питаннях та розуміння складних екологічних та наукових проблем. Організація інтерактивної навчальної взаємодії допомагає формувати активних громадян, які можуть розуміти та впливати на природничий світ.
5. *Підвищення мотивації.* Інтерактивні методи навчання можуть зробити навчання цікавішим та забезпечити учням більше можливостей для вираження своїх думок та ідей, що може позитивно вплинути на їхню мотивацію навчатися.

З урахуванням цих факторів, питання інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі дійсно є актуальною проблемою, яка допомагає покращити результативність навчання та підготувати молодше покоління до вимог сучасного світу.

2.2 Обґрунтування педагогічних умов організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі

2.2.1 Організація інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі з дотриманням принципів інтерактивного навчання

Ефективність організації інтерактивної навчальної діяльності молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі залежить від реалізації наступних принципів:

Базовим принципом інтерактивного навчання є принцип колективної взаємодії, згідно з яким досягнення учнями комунікативних цілей відбувається через соціально-інтерактивну діяльність: дискусії й обговорення, діалоги та рольові ігри, імітації, імпрровізації та дебати. Така діяльність відповідає особистісно-зорієнтованому підходу до навчання, а також узгоджується з вимогами загальноєвропейських рекомендацій щодо гуманізації та демократизації навчального процесу. При її виконанні забезпечується позитивний вплив колективу на особистість школяра, формуються сприятливі взаємовідносини у навчальній групі [1, с.79].

З іншого боку, спільна соціально-інтерактивна діяльність дає змогу кожному учневі максимально проявити свої інтелектуальні і творчі здібності, заохочує самостійність та ініціативність в ухваленні рішень. Отже, інтерактивна навчальна взаємодія поєднує співпрацю мовленнєвих партнерів і керованість дій учнів з боку вчителя, передбачає відмову від стандартних шляхів вирішення комунікативних завдань, забезпечує інтенсивну мовленнєву практику молодших школярів у відносно вільній творчій атмосфері. Інтерактивність у навчанні можна

пояснити як здатність до взаємодії, навчання в режимі бесіди, діалогу, полілогу, тобто активного спілкування [6, с.4].

Коллективна взаємодія в процесі вивчення природничої освітньої галузі відіграє важливу роль у розвитку навчального процесу та формуванні навичок та знань учнів. Основні положення принципу колективної взаємодії в природничій освіті включають [23, с.41]:

1. **Активна участь.** Коллективна взаємодія вимагає активної участі всіх учасників. Учні працюють разом над завданнями, дослідженнями, проектами тощо, де кожен вносить свій внесок та бере активну участь у спільній діяльності.
2. **Співпраця.** Учні взаємодіють один з одним для досягнення спільних цілей та завдань. Вони навчаються слухати і розуміти інші точки зору, ділитися інформацією та допомагати один одному.
3. **Взаємопідтримка.** У колективній взаємодії учні надають підтримку один одному, допомагають у вирішенні складних завдань, діляться знаннями і досвідом. Взаємопідтримка створює сприятливий клімат для навчання.
4. **Рольова взаємодія.** Учні можуть виконувати різні ролі в групових завданнях. Наприклад, один учень може бути дослідником, інший - експертом, а третій - презентатором. Рольова взаємодія допомагає учням розширювати свій кругозір та виконувати різні функції в команді.
5. **Підвищення мотивації.** Коллективна взаємодія може підвищити мотивацію учнів, оскільки вона робить навчання цікавим та заохочує до активної участі. Учні відчують, що їхні дії мають значення, і це стимулює їхню зацікавленість у вивченні природничих наук.
6. **Розвиток критичного мислення.** У процесі колективної взаємодії учні мають можливість обговорювати та аналізувати інформацію, а також приймати обґрунтовані рішення. Вони навчаються розуміти різні точки зору та розвивають критичне мислення.

7. **Соціалізація.** Колективна взаємодія сприяє соціалізації учнів, розвитку навичок комунікації, взаємодії з однокласниками та роботи в команді, що є важливими в житті.

Реалізація зазначених положень принципу допомагають створити ефективне та плідне середовище для вивчення природничих наук, де учні можуть спільно досліджувати, розвивати навички та розуміти важливість природних ресурсів для світу навколо нас.

Принцип комунікативно-ситуативного навчання передбачає використання комплексу комунікативних ситуацій, спрямованих на розвиток мовлення школяра, що сприяє “подоланню різкого переходу від навчальних умов до природного спілкування завдяки формуванню у учнів міцних асоціативних зв'язків”. При цьому уроки вивчення природничої освітньої галузі не діляться за аспектами, а є комплексними. Принцип інтерактивності передбачає, що в ході навчального процесу учні не тільки набувають навчальні та професійно значущі знання та вміння, а й “змінюються самі в результаті виконання ними предметних дій” [35, с.29].

Принцип комунікативно-ситуативного навчання в природничій освіті ґрунтується на ідеї, що найефективніше навчання відбувається через активну комунікацію та взаємодію учнів, а також побудоване на реальних життєвих ситуаціях. Цей принцип передбачає, що учні опановують знання та навички через практичний досвід та спільне розв'язання завдань, пов'язаних із природничими явищами та проблемами. Основні характеристики комунікативно-ситуативного навчання в природничій освіті включають [45, с.71]:

- використання ситуацій. Навчання відбувається на основі реальних ситуацій та завдань, пов'язаних із природними процесами. Учні навчаються, спостерігаючи, експериментуючи та застосовуючи знання в практиці;

- рольові ігри. Учні можуть виконувати різні ролі, щоб краще розуміти природні процеси та проблеми. Це може включати ролі науковця, охоронця природи, виробника тощо.

- інтерактивні методи. Використання сучасних інтерактивних засобів, таких як комп'ютерні моделі, віртуальні лабораторії, інтерактивні практикуми тощо, допомагає зробити навчання більш ефективним та цікавим.

Цей принцип дозволяє учням глибше розуміти природні явища та взаємозв'язки, розвивати навички комунікації, аналізу та застосування знань.

Принцип комплексного підходу реалізується у використанні всіх видів навчальної інтерактивної діяльності (фронтальна, групова робота, робота в групах, трійках і т.д.).

Принцип комплексного підходу в процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає, що навчання повинно розглядати природні явища та поняття в їх комплексності та взаємозв'язку. Цей підхід спрямований на розуміння та аналіз природничих процесів як складних систем, в яких різні елементи взаємодіють між собою. Принцип комплексного підходу в природничій освіті сприяє глибокому розумінню природничих явищ та розвитку навичок критичного мислення, що є важливими в сучасному світі. Він підтримує інтегроване навчання та реалістичний підхід до вивчення природи та її впливу на людину і навколишнє середовище [71, с.62].

Використання принципу проблемності в навчанні означає, що знання не підносяться тому, хто навчається в детермінованому, завершеному вигляді, призначеному лише для запам'ятовування, а даються в динаміці переходу від незнання до знання, при активній участі самих учнів в отриманні частини цих знань в результаті самостійної роботи над вирішенням спеціально підібраних проблемних завдань". Принцип проблемності відіграє велику роль у формуванні інтересу до змісту навчання і самої навчальної діяльності, що, в свою чергу, підвищує навчальну мотивацію і дає можливість учням проявити розумову

самостійність і ініціативність. Принцип проблемності в організації інтерактивної навчальної діяльності в природничій освіті передбачає створення ситуацій, де учні активно співпрацюють, вивчаючи природні явища та розв'язуючи складні завдання. Цей підхід сприяє розвитку навичок комунікації, критичного мислення та творчого розв'язання проблем. Також він допомагає створити цікаве та активне середовище для вивчення природничих наук, розвиває навички співпраці, та творчого розв'язання проблем. Учні навчаються застосовувати свої знання в реальних ситуаціях та розвивають навички аналізу та розв'язання складних природничих проблем. Принцип проблемності сприяє інтерактивному та практичному навчанню, де учні стають активними учасниками процесу, а не лише приймачами інформації. Цей підхід допомагає підготувати учнів до розв'язання реальних викликів та проблем у сфері природничих наук і розвиває їхні навички самостійного дослідження та вирішення проблем [18, с.111].

Принцип варіативності режиму роботи в процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає різноманітність методів, форм та прийомів навчання, щоб навчальний процес був більш цікавим, ефективним і інтерактивним. Цей принцип дозволяє вчителям створити різноманітні умови для навчання, щоб задовольнити різні потреби та стилі навчання учнів. Основні характеристики принципу варіативності режиму роботи в інтерактивній навчальній діяльності включають наступне [15, С.1-3]:

1. **Різнманітність методів.** Вчителі використовують різні методи навчання, включаючи бесіди, групову роботу, інтерактивні лабораторії, віртуальні навчальні матеріали, дискусії тощо. Це допомагає забезпечити різнобарвність та зацікавленість в навчанні.
2. **Індивідуалізація навчання.** Вчителі створюють можливості для індивідуального навчання, де учні можуть працювати у власному темпі та вибирати завдання, що відповідають їхнім потребам.

3. **Гнучкість в організації уроків.** Уроки можуть бути організовані різними способами, включаючи роботу в парах, групах, індивідуально, за допомогою інтерактивних інструментів або в режимі онлайн. Це дозволяє пристосувати навчання до конкретних завдань і підходів.
4. **Використання різних ресурсів.** Вчителі можуть використовувати різні джерела і ресурси, такі як підручники, відео, комп'ютерні програми, виїзні екскурсії та інше, для збагачення навчального процесу.
5. **Адаптація до потреб учнів.** Принцип варіативності дозволяє вчителям враховувати індивідуальні потреби та рівень підготовки учнів, надаючи додаткові завдання для обдарованих дітей або додаткову підтримку для тих, хто потребує.
6. **Зміна ролей.** В інтерактивному навчанні учні можуть приймати різні ролі, включаючи викладача, дослідника, аналітика тощо. Це сприяє розвитку різних навичок та розуміння різних аспектів матеріалу.
7. **Стимулювання інтеракції.** Вчителі сприяють активній взаємодії між учнями, а також між учнями та вчителем. Це включає дискусії, обговорення, обмін думками та спільні проекти.
8. **Оцінка та зворотний зв'язок.** Важливо надавати зворотний зв'язок учням та використовувати різні методи оцінки, щоб визначити їхні досягнення та покращити якість навчання.

Принцип варіативності режиму роботи в інтерактивній навчальній діяльності в природничій освіті сприяє більш ефективному та цікавому навчанню, адаптованому до потреб та можливостей кожного учня.

Принцип дії. Принцип дії в процесі вивчення природничої освітньої галузі з метою організації інтерактивної навчальної діяльності передбачає активну участь учнів у вивченні природничих наук шляхом власних дій, спостережень, досліджень та експериментів. Цей принцип акцентує на практичних діях та активному залученні учнів до навчання. Принцип дії в інтерактивній навчальній

діяльності в природничій освіті сприяє зрозумінню природничих явищ, розвитку навичок спостереження, аналізу та експерименту, а також стимулює інтерес до наукових досліджень та природи. Цей підхід допомагає учням стати активними учасниками навчання і розуміти природничий світ через власні дії і дослідження [8, с.55].

Принцип відкритого зворотного зв'язку. Принцип відкритого зворотного зв'язку в процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає активний обмін інформацією між вчителем і учнями для покращення навчання та розвитку навчального процесу. Цей принцип сприяє відкритому та двосторонньому комунікаційному процесу, де учні мають можливість висловлювати свої думки, відгуки та питання, а вчителі надають зворотний зв'язок, підтримують діалог та адаптують навчання до потреб учнів. Основні характеристики принципу відкритого зворотного зв'язку в інтерактивній навчальній діяльності включають наступне [22, с.91]:

1. **Активний діалог.** Учні та вчителі взаємодіють активно через обговорення матеріалу, запитання, відгуки та дискусії. Важливо створювати відкриті моменти для обговорення та обміну інформацією.
2. **Зворотний зв'язок.** Учні отримують зворотній зв'язок від вчителів щодо їхньої роботи, відповідей та результатів, що допомагає зрозуміти помилки, вдосконалити навички та покращити рівень знань.
3. **Підтримка ініціативи.** Принцип відкритого зворотного зв'язку стимулює учнів висловлювати свої ідеї, запити та побажання щодо навчання. Вчителі підтримують ініціативу учнів і реагують на їхні потреби.
4. **Відкритість до запитань.** Учні мають право задавати запитання та виражати незрозумілість щодо матеріалу. Вчителі пояснюють і допомагають уточнити питання.
5. **Адаптація навчання.** Вчителі адаптують навчальний процес на основі зворотного зв'язку від учнів, покращуючи методи навчання та матеріали.

6. **Оцінка та самооцінка.** Учні розуміють, як їхні відповіді та робота оцінюються, і мають можливість самооцінювати свій прогрес.
7. **Постійне вдосконалення.** Принцип відкритого зворотного зв'язку сприяє постійному вдосконаленню навчального процесу, методів та матеріалів на основі відгуків і потреб учнів.
8. **Підтримка мотивації:** Зворотний зв'язок від вчителів допомагає підтримувати мотивацію учнів, оскільки вони бачать, що їхні зусилля і успіхи важливі та враховуються.

Принцип відкритого зворотного зв'язку в інтерактивній навчальній діяльності в природничій освіті допомагає створити сприятливе середовище для ефективного та цікавого навчання, розвитку співпраці між учнями та вчителями, а також постійному вдосконаленню навчання на основі зворотного зв'язку та діалогу. Цей підхід сприяє взаємному розумінню та співпраці в навчальному процесі [20, с.26].

Принцип експериментування. Цей принцип дуже важливий як в якості моделі стратегії поведінки в реальному житті, так і в якості стимулу для розвитку креативності та ініціативи особистості, забезпечення активного пошуку учнями нових ідей і шляхів вирішення поставлених завдань. Принцип експериментування в процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає активне залучення учнів до проведення експериментів, спостережень та практичних досліджень для вивчення природничих явищ і закономірностей. Цей принцип надає учням можливість навчатися шляхом власного відкриття та дослідження, розвиваючи навички критичного мислення та наукового методу. Він підтримує активне навчання та створює учням можливість досліджувати світ навколо себе через власні дії та відкриття [11].

Принцип довіри в спілкуванні. Принцип довіри в спілкуванні в процесі вивчення природничої освітньої галузі відіграє важливу роль у створенні сприятливого середовища для інтерактивної навчальної діяльності. Цей принцип

передбачає взаємне довіряюче ставлення між учнями та вчителями, що сприяє відкритому та ефективному спілкуванню та навчанню. Саме на це спрямована спеціальна організація групового простору під час занять: метод, який зазвичай використовується в роботі, полягає в розміщенні учня і викладача в колі один проти одного, щоб змінити стереотипні установки учнів і уявлення про те, як повинні бути організовані заняття, роль, яку відіграє вчитель, учитель повинен їх відтворити [6, с.4].

Принцип рівності позицій. Принцип рівності позицій в процесі вивчення природничої освітньої галузі вказує на важливість створення рівних умов та можливостей для всіх учнів під час інтерактивної навчальної діяльності. Цей принцип спрямований на забезпечення того, щоб усі учні мали однаковий доступ до освіти та мали рівні можливості для навчання. Суть принципу в тому, що вчитель не прагне нав'язати учням свою думку, а діє спільно і на рівних з ними. Кожен учень має можливість виступити в ролі організатора, лідера. Він підтримує інклюзивність та рівність шансів у навчанні, сприяючи розвитку потенціалу кожного учня та створюючи умови для їхнього успіху [50, с.6].

Використання принципів організації інтерактивної навчальної діяльності в процесі вивчення природничої освітньої галузі для молодших школярів має важливе значення. Ці принципи сприяють створенню сприятливого та ефективного навчального середовища, де учні мають можливість активно долучатися до навчання, розвивати критичне мислення, співпрацювати та розвивати власні здібності [62, с.19]. Вони сприяють підвищенню мотивації учнів, розвитку навичок самостійності та впровадженню інтерактивних методів навчання в природничу освіту. Ці принципи допомагають вчителям та учням створити спільне середовище для вивчення, де кожен учасник важливий, а навчання стає більш цікавим та ефективним процесом.

2.2.2 Використання інтерактивних методів навчання молодших школярів природничої освітньої галузі з метою організації інтерактивної навчальної взаємодії

Однією з концептуальних основ створення Нової української школи є перехід від “наповнення” дитини знаннями до грамотної освіти. Реалізація цього завдання багато в чому пов'язане з використанням таких методів, які спонукають учнів порівнювати, класифікувати, аналізувати, узагальнювати результат діяльності та активно взаємодіяти. Такими методами є інтерактивні методи навчання молодших школярів [63;64].

Науковці і практики сучасної педагогічної освіти визнають, що придбання знань, формування навичок, розвиток особистісних якостей, придбання певних компетенцій особистості учня є найбільш ефективними, коли в освітньому процесі використовуються інтерактивні методи і форми навчання.

Концепція Нової української школи визначає важливість використання методів навчання: “у процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать вас робити самостійний вибір, пов'язувати те, чого ви навчилися, з практичним життям, враховувати індивідуальність учня “ [52].

Проблема застосування інтерактивних методів в навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Н. Побірченко, О. Пометун, та ін. У своїх роботах дослідники обґрунтували доцільність застосування інтерактиву для посилення ефективності процесу навчання. Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення в працях А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун, В. Симоненко та інших вчених.

Отож, для досягнення високих ефективних результатів в процесі придбання знань і використання їх на практиці в сучасних школах широко впроваджуються

інтерактивні методи навчання учнів початкових класів. Інтерактивні методи в початковій школі розглядаються як такий спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, який забезпечує освоєння ними змісту навчання і досягнення навчальних цілей при вирішенні певних завдань.

Використання інтерактивних методів, методик, вправ на уроках та в позаурочний час в процесі вивчення природничої освітньої галузі допомагає учням здобувати нові знання у цікавій, активній навчальній взаємодії, набувати життєво важливих навичок та вмінь, сприяти формуванню ключових компетенцій та розвитку наскрізних навичок, визначених у Державному стандарті початкової освіти [70].

Інтерактивні методи навчання – це методи, в процесі яких учні та вчитель знаходяться в режимі бесіди, діалогу один з одним. Це співпраця, взаємне навчання: вчитель-учень, учень-учень. Учитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Інтерактивна взаємодія усуває домінування одного учасника освітнього процесу над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого спілкування молодші школярі вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити і приймати обґрунтовані рішення [77, с.25].

Метою інтерактивної навчальної взаємодії в процесі вивчення природничої освітньої галузі є:

1. Створення умов для включення всіх учасників в навчальний процес.
2. Надання можливості кожному слухачеві зрозуміти і подумати над тим, що він знає і думає.
3. Забезпечення комфортних умов навчання, які викликали б у кожного учня відчуття успіху, інтелектуальних здібностей, безпеки і значущості.
4. Створення атмосфери співпраці, інтеракції та кооперації.

5. Продуктивне навчання, постійна взаємодія з життям, предметом діяльності здобувачів освіти, застосування отриманих знань у практичній діяльності та повсякденному житті.

Молодші школярі, перебуваючи в інтерактивній взаємодії, є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності та результати навчання. Під час такого спільного пошуку відбувається обмін думками, знаннями та методами діяльності, що призводить до роздумів та оцінки отриманих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певному етапі пізнання, що вони знають, як вони висловлюють своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як у них складаються оціночні судження, як збагатився їх особистий досвід творчої діяльності [73, с.81].

Інтерактивні методи не можуть бути” мистецтвом заради мистецтва “ – вони повинні чітко реалізовувати мету уроку, вони повинні просто приводити до очікуваних результатів. Сама суть інтерактивності привносить елемент непередбачуваності. Таким чином, результат – це, з одного боку, ефект тренінгу з боку ведучого (тренера), а з іншого – наслідок цілого спектру реакцій, що виникають під час уроку. Навчальна група-це не тільки сума індивідів, для яких ведучий проводить заняття-завдяки цим методам група створює нову творчу освітню якість [85, с.36].

Інтерактивні методи навчання цікаві дітям, продуктивні, розвивають творчі здібності та пізнавальні інтереси учнів. На уроках природничої освітньої галузі, використання інтерактивних методів навчання, дає можливість усунути труднощі в оволодінні природничим матеріалом учням з низьким рівнем успішності. Можна зацікавити школярів навчальним матеріалом і тим самим подарувати їм радість від власного успіху. На таких уроках діти активно змагаються, спілкуються і намагаються довести свою думку. Вони вчаться працювати в групі, а також розвивають комунікативні навички.

Організація навчання в НУШ з використанням інтерактивних методів передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин і відповідної ситуації і так далі. Природничий матеріал, інформація про навколишнє середовище має значний потенціал в цьому напрямку. Інтерактивні методи навчання зазвичай поділяються на дві групи: групові та інтерфейсні методи [64, с.69]. Ці методи використовуються на різних уроках, етапах конкретного уроку, для різних цілей і є найбільш часто використовуваними сьогодні.

Групові методи включають: “Робота в парах”, “Робота в трійках”, “Змінні трійки”, “Карусель”, “робота в малих групах”, “Акваріум”.

Сутність інтерактивного методу “Робота в парах”, який широко використовується в НУШ, полягає в тому, що учні працюють в парах, виконуючи завдання. Робота в парі вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконувати вправи, які зазвичай забирають багато часу або неможливі (обговорити подію, есе, інформацію в цілому, вивести результат уроку, подій і т.д., опитати один одного, протестувати свого партнера). Після цього один з партнерів звітує перед класом про результати [74, с.73].

Наприклад, робота в парах на уроці природничої освітньої галузі (“Я досліджую світ”) на тему “Кругообіг води в природі” може бути дуже ефективною, оскільки дозволяє учням активно взаємодіяти, аналізувати та розуміти цей процес. Ось конкретний приклад такої діяльності:

Мета: Розуміння кругообігу води в природі та його важливості для екосистем та людей.

Кроки:

1. Введення: Вчитель пояснює учням основні поняття кругообігу води, починаючи з випаровування з поверхні водоймищ, подальших фаз цього процесу (конденсація, хмароутворення, опади, інфільтрація тощо) та закінчуючи поверненням води до водоймища через річки та потоки.

2. Робота в парах: Учні діляться на пари. Кожна пара отримує картки або малюнки, що представляють різні стадії кругообігу води. Наприклад, одній парі може бути надана картка з малюнком озера, іншій - малюнок хмари, третій - опади, тощо.
3. Завдання: Кожна пара повинна дослідити свою стадію кругообігу води та визначити, як вона пов'язана з іншими стадіями. Учні мають обговорити, як вода переходить з однієї стадії до іншої і як цей процес впливає на природу та життя людей.
4. Презентація: Після дослідження кожна пара презентує свої висновки та розуміння перед класом. Учні можуть використовувати малюнки, словесні пояснення та будь-які інші інтерактивні засоби для пояснення своїх ідей.
5. Групове обговорення: Вчитель створює можливість для обговорення та питань між учнями після презентацій, щоб визначити, чи зрозуміли всі учні тему та її важливість.
6. Заключення: Урок закінчується підсумками та наголошенням на тому, що вода є важливою складовою для життя на Землі та як розуміння її кругообігу допомагає зберегти природу та забезпечити ресурси для майбутніх поколінь.

Цей приклад дозволяє учням активно досліджувати та розуміти кругообіг води в природі та його важливість, а також сприяє розвитку навичок співпраці та критичного мислення.

Метод “роботи в трійках” – це складна робота в парах з трьох чоловік. Найкраще проводити дискусію (обмін думками, підведення підсумків або навпаки, виділення несхожих думок). Наприклад,

Тема “Корисні копалини”.

Мета: Зрозуміти, які корисні копалини існують, де вони знаходяться, і як вони використовуються.

Кроки:

1. **Введення теми:** Вчитель пояснює тему “Корисні копалини”, інформує про їх класифікацію, значення, способи видобування та використання.
2. **Формування груп:** Учні діляться на трійки та обирають свої групи. Кожній групі надається аркуш паперу та додаткову літературу.
3. **Дослідження та пошук інформації:** В рамках кожної трійки кожен учень вибирає одну корисну копалину для дослідження. Наприклад, один учень може вивчати видобуток вугілля, інший - видобуток золота, і третій - видобуток солі. Кожен учень має знайти інформацію про відкриття, розповсюдження, використання та важливість цієї корисної копалини.
4. **Обмін інформацією:** Після того як кожен учень провів дослідження та зібрав інформацію, вони обмінюються своїми знаннями в рамках трійки. Кожен учень розповідає про свою корисну копалину, і інші записують важливу інформацію.
5. **Групова презентація:** Після обміну інформацією кожна трійка готує коротку групову презентацію про корисні копалини, які вони вивчали. Презентації можуть включати ілюстрації та словесний опис.
6. **Обговорення та питання:** Після презентацій вчитель організовує обговорення, підкреслюючи основні відомості про корисні копалини та їх важливість. В цьому обговоренні учні можуть задавати запитання один одному та додаткові питання вчителю.
7. **Підсумок:** Урок завершується підсумками, в яких вчитель може підкреслити головні аспекти теми “Корисні копалини”. Також важливо підкреслити, як корисні копалини впливають на людей, природу та економіку.

Цей метод дозволяє учням активно досліджувати тему “Корисні копалини”, співпрацювати між собою, вчитися від один одного та розуміти важливість цієї теми. Він також сприяє розвитку навичок пошуку інформації, презентаційних навичок та здатності до обговорення та аналізу.

“Карусель” - один з відомих інтерактивних методів, який використовується на різних уроках початкової школи. Учні розсідаються в два кола-внутрішній і зовнішній. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє коло рухається. Існує два можливих способи використання методу: для обговорення (відбуваються “парові суперечки” один з одним, і кожен учасник внутрішнього кола має свої власні, неповторювані докази) або для обміну інформацією (учні із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані) [76, с.61]. Наприклад, тема “Природні ресурси”.

Мета: Ознайомити учнів з різними видами природних ресурсів та їх важливістю, а також показати, як люди використовують ці ресурси та як їх можна охороняти.

Кроки:

- 1. Підготовка до використання методу “Карусель”:** Вчитель готує картки з написаними на них різних видів природних ресурсів, таких як ліси, вода, мінерали, ґрунти тощо. На кожній картці також можуть бути короткі питання, які допоможуть учням обговорювати кожен вид ресурсів.
- 2. Утворення кола каруселі – малих груп:** Учні діляться на групи, призначаються для кожного виду ресурсу. Наприклад, одна група працює над темою “Ліси”, інша - “Вода”, третя - “Мінерали”, і так далі.
- 3. Робота в малих групах:** Кожна група отримує свою картку з видом ресурсу і починає досліджувати цю тему, відповідаючи на питання на картці та обговорюючи важливі аспекти.
- 4. Ротація груп в межах великого і малого кола:** Після того як групи знайшли відповіді на питання та обговорили тему, вчитель вказує на те, що кожен учень повинен перейти до наступної групи і надати іншим учням інформацію про тему, яку вони вивчали.
- 5. Обмін інформацією:** Учні рухаються по “каруселі”, об’єднуючись з новими групами та обмінюючись інформацією, яку вони зібрали. Кожен учень надає коротку презентацію теми своєї колишньої групи.

6. **Заклучення:** Урок завершується обговоренням важливості природних ресурсів та можливих способів їх охорони. Учні можуть ділитися своїми враженнями та важливими відкриттями після застосування методу “Карусель”.

Цей метод дозволяє учням активно досліджувати тему “Природні ресурси”, обмінюватися знаннями та поглядами, сприяє розвитку навичок комунікації та здатності до аналізу інформації.

Інтерактивний метод “робота в малих групах” передбачає розподіл ролей: “доповідач” – керівник групи (дотримується правил під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, спонукає групу до роботи), “секретар” (веде облік результатів роботи, допомагає з підведенням підсумків і їх озвучуванням), “посередник” (стежить за часом, спонукає групу до роботи), “спікер” (чітко висловлює думку групи, звітує про результати роботи групи) [77, с.26]. Цей метод можна використовувати при вивченні багатьох тем природничої освітньої галузі: “Річки України”, “Гриби в природі”, “Нервова система людини”. Можна відрізнити групу експертів від сильніших учнів. Вони працюють самостійно і, оголошуючи результати, переглядають та доповнюють інформацію.

Найбільш вживаними методами фронтального навчання з метою інтерактивної взаємодії учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі є: “мікрофон”, “мозковий штурм”, “незакінчені речення”, “мозаїка”.

“Велике коло” та “мікрофон” – це досить схожі інтерактивні методи навчання. Суть методу “великого кола” полягає в тому, що учні сідають в коло і по черзі висловлюються з певного питання за своїм бажанням. Дискусія триває, поки є ті, хто хоче висловитися [81, с.23]. Викладач може взяти слово після обговорення. А метод “мікрофона” – це, по суті, свого роду велике коло. Учні швидко по черзі висловлюються про проблему, передаючи один одному уявний “мікрофон”.

Дещо ускладненою версією великого кола є метод “незакінчених речень”: відповідь учня є продовженням незакінченого речення типу” ви можете зробити такий висновок”, “ я зрозумів, що...”, “Причиною цього явища є...”.

“Мозковий штурм” – це добре відомий інтерактивний метод, суть якого полягає в тому, що всі учні по черзі висловлюють абсолютно все, навіть нелогічні думки з приводу проблеми. Сказане не критикується і не обговорюється до кінця виступів.

Мозаїка – це метод, який поєднує в собі як групову, так і фронтальну роботу. Невеликі групи працюють над різними завданнями, потім переформовуються таким чином, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми (наприклад, кожна первинна група проаналізувала один клас тварин (плазуни, риби, птахи, звірі), після переформування перша нова група повинна описати будову всіх обговорених класів тварин, друга – умови проживання, третя – особливості харчування, четверта – особливості розмноження) [78, с.51].

“Полілог”. Є одним з основних інтерактивних методів, який розуміється як модифікація евристичної бесіди. Сутність полягає в організації інтерактивного обговорення проблеми, в ході якого кожен повинен висловити свою думку. Наприклад у колі можуть обговорюватись такі питання “Чим теплові пояси Землі відрізняються між собою?”, “Якою є причина зміни дня і ночі? А як думали про це люди в давнину?”, “Чому виникають різні види вітрів, і чим вони різняться між собою?”

Досвід, вже накопичений в Україні та за кордоном, наочно показує, що інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації освітнього процесу. З метою оптимізації інтерактивної навчальної взаємодії учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі, вони дозволяють:

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння природничого матеріалу;

- полегшити процес оволодіння знаннями;
- навчитися формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свою точку зору, сперечатися і дискутувати;
- моделювати різні соціальні ситуації та збагачувати власний соціальний досвід, включаючись у різні життєві ситуації;
- слухати іншу людину, поважати альтернативні думки та прагнути до діалогу;
- навчитися вибудовувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, вирішувати, шукати компроміси; інтерактивно взаємодіяти;
- знаходити спільні рішення проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчої роботи [84, с.39].

Слід зазначити, що зміст багатьох тем природничої освітньої галузі допускає варіативність у виборі методів і засобів навчання [25]. Найбільш оптимальний спосіб побудови уроку залежить від конкретних освітніх завдань, які вчитель прагне вирішити на даному уроці, обраного способу формування понять, впливу попередньої методики викладання, врахування вікових особливостей учнів, впливу природного і виробничого середовища, матеріальної бази зі школи.

Щоб ефективно організувати інтерактивну навчальну взаємодію учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі, необхідно використовувати різноплановий спектр інтерактивних методів, різноманітні прийоми пізнавальних мотивів:

- Бесіда (Тема: “Що таке явища природи”, 2клас)
- Створення проблемної ситуації (Тема: “Де в природі міститься вода?”, 2клас);
- Використання прийому “Дивуй” (наведення дивних фактів або майже неправдоподібних історій. Тема: “Чому восени добре збирати гриби?”).

- Використання творчих завдань (складання кросвордів, загадок, віршів, сенканів; Тема: “Як змінюється нежива природа восени?”)

- Аналіз в групах, парах художньої та наукової літератури (Тема: “Як змінюється стан води при нагріванні й охолодженні?”, М. Остапчук “Подорож краплинки”).

- Створення ситуації успіху, на основі діяльнісного підходу до навчання.

Щоб взаємодія була глибшим, багатшою, суть кожного явища чи події слід розкривати перед учнем на доступному їм рівні, використовуючи запитання “Що?”, “Як?”, “З якої причини?”, “Чому ти так думаєш?” спонукаючи дитину до пошуку.

Формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності, підвищення якості засвоєння сприйманого матеріалу, створення творчої атмосфери в учнівському колективі, оптимізація роботи школярів з додатковою літературою, таблицями, міждисциплінарними зв'язками, довідковими схемами, підвищення інтересу учнів до матеріалу, і врешті решт організація інтерактивної навчальної взаємодії – все це забезпечується за рахунок використання інтерактивних методів навчання молодших школярів природничої освітньої галузі.

Висновки до другого розділу

В другому розділі дослідження ми зосередили свій погляд на наступні аспекти:

1. Здійснили констатувальне дослідження стану організації інтерактивної навчальної діяльності молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

2. Обґрунтували педагогічні умови організації інтерактивної навчальної діяльності молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

В процесі констатувального дослідження ми з'ясували чи використовують вчителі початкової школи в своїй практичній діяльності технології та методи інтерактивного навчання, які конкретно методи вони використовують, яким чином організовують інтерактивну навчальну взаємодію молодших школярів. Задля цього здійснили анкетування, яке засвідчило актуальність досліджуваної проблеми.

Опитування учнів (анкетування та бесіди) проводилося з метою з'ясування включення учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі в інтерактивну навчальну діяльність. Результати засвідчили зацікавленість учнів в такій діяльності, підвищення мотивації до вивчення природного середовища, розвиток навичок спільної взаємодії.

3. В описі педагогічних умов організації інтерактивної навчальної діяльності молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі зацентували свій погляд на дотриманні спеціальних принципів організації такої діяльності та використанні інтерактивних методів навчання з метою організації навчальної взаємодії учнів.

Впровадження інтерактивних форм і методів в практику в початкових класах природничої освітньої галузі слід починати з простих (“мозковий штурм”,

“дешифратор”, “незакінчена пропозиція”, “асоціативний кущ”, “мікрофон”) і поступово переходити до більш складних (“діалог”, “метод” Прес”,” дискусія “ при використанні інтерактивних методів, крім підвищення рівня знань, в учнів розвивається логічне мислення, зв'язна мова, пам'ять, увага, здатність до самостійного пошуку інформації, самоаналізу і аналізу думок інших, учні вчаться викладати, лаконічно відповідає, прислухається до інших, поважає думку однокласників, розвиває вміння спілкуватися в колективі, вміння заводити друзів і допомагати, мотивований на навчання, інтерес до предмету.

Таким чином, впровадження інтерактивних методів навчання в процесі вивчення природничої освітньої галузі в початковій школі поглиблює знання учнів по темі, учні краще засвоюють природничі концепції. Інтерактивне навчання розвиває зв'язне мовлення, вміння відстоювати свою думку. Учні зацікавлені, активні та мотивовані до вивчення природничих наук, що робить урок набагато продуктивнішим. Реалізація цих завдань забезпечує організацію міцної інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів.

ВИСНОВКИ

В процесі написання кваліфікаційного дослідження було зроблено наступні висновки, згідно визначеної мети роботи і поставлених завдань:

Задання 1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити сутність основних понять дослідження “взаємодія”, “навчальна взаємодія”, “інтерактивні діяльність”, “інтерактивна навчальна взаємодія”.

Перш за все ми визначили актуальність нашого дослідження. Проблема організації навчальної взаємодії учнів піднімалась вченими упродовж усього становлення педагогічної науки. Активна навчальна взаємодія молодших школярів учнів досягається шляхом поєднання змісту навчального предмета, засобів навчання та практичних дій учнів.

Серед дослідників, у наукових роботах яких відображено досліджувану проблему варто відзначити наступну проблематику і авторів: сутність та особливості інтерактивних технологій, їхню класифікацію висвітлили у своїх публікаціях Л. Пироженко, О. Пометун; значення інтерактивних технологій для розвитку та формування творчих умінь в учнів, культури спілкування відображено в роботах, навчальної взаємодії А. Кіктенка, О. Любарської, О. Пехоти. Вивченню питань впровадження інтерактивних методів в освітньо-виховний процес початкової школи приділяла увагу Н. Коломієць.

Обґрунтовано теоретичні основи організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів сучасної початкової школи. У результаті аналізу філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури уточнено основні поняття дослідження: “взаємодія”, “навчальна взаємодія”, “інтерактивні діяльність”, “інтерактивна навчальна взаємодія”.

Задання 2. Охарактеризувати інтерактивне навчання як умову організації навчальної взаємодії молодших школярів.

До різноманіття видів інноваційного навчання можна віднести інтерактивне навчання, яке передбачає взаємодію всіх учасників освітнього

процесу, що здійснюється за допомогою методів, які активізують педагогічне спілкування, як рівноактивну, міжсуб'єктну взаємодію. Інтерактивні технології допомагають інтенсифікувати самостійну творчо-пошукову роботу, яка сприяє розвитку творчих умінь в учнів та пізнавальної діяльності.

На основі аналізу наукової літератури досліджено зміст та основні поняття і теоретичні положення, що розкривають сутність категорії “інтерактивне навчання”. Поняття “інтерактивне навчання” тлумачиться автором як чітко структурована, впорядкована система інтерактивних методів і прийомів, орієнтованих на засвоєння знань, формування сукупності простих умінь і навичок, яка передбачає навчальну взаємодію, співпрацю та співтворчість учнів один з одним та з учителем у процесі пізнання, для досягнення спільної мети.

Задання 3. Дослідити стан організації навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Результати дослідження стану організації навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі свідчать про важливість активного залучення учнів до навчального процесу. У процесі аналізу було виявлено, що інтерактивна навчальна взаємодія важлива для досягнення кращого розуміння природничих явищ та наукових концепцій молодшими учнями. Анкетування учителів і учнів дозволяє отримати об'єктивну інформацію щодо поточного стану та можливостей для вдосконалення організації інтерактивної навчальної взаємодії в процесі вивчення природничої освітньої галузі (вчителі та учні вказали на значущість інтерактивної взаємодії у процесі вивчення природничої освіти; проілюстрували свою думку щодо ступеня інтерактивності в навчанні, оцінили свою роль у її організації; вказали на конкретні методи та форми, які використовувалися у навчальному процесі, такі як групова робота, дослідницька діяльність, обговорення, використання технологій, проектна робота тощо.

Дослідження показало, що групова робота, дослідницька діяльність, обговорення та аналіз понять та явищ, використання технологій та проектна робота можуть значно покращити якість навчання природничої освіти в початковій школі.

Для успішної організації навчальної взаємодії молодших школярів важливо також враховувати педагогічну підтримку вчителя, який створює стимулююче навчальне середовище та надає необхідну підтримку та ресурси.

Констатувальне дослідження засвідчило, що організація інтерактивної навчальної взаємодії у молодших школярів у процесі вивчення природничої освіти є ефективним підходом, який сприяє покращенню рівня їхньої освіти та розвитку важливих навичок, необхідних для розуміння природничих наук.

Задання 4. Обґрунтувати педагогічні умови організації інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Організація інтерактивної навчальної взаємодії молодших школярів у процесі вивчення природничої освітньої галузі вимагає обґрунтування та забезпечення належного організаційно-методичного супроводу. Дослідження, проведене в рамках даної роботи, дозволило визначити педагогічні умов, які необхідно враховувати для успішного впровадження інтерактивного навчання в природничій освіті молодших школярів.

1. Забезпечення дотримання принципів інтерактивного навчання: Організація інтерактивної навчальної взаємодії повинна базуватися на ключових принципах, таких як активна участь учнів, залучення до обговорення та розв'язання завдань, сприяння критичному мисленню та розвитку співпраці та інші визначні нами і описані в параграфі 2.2.1.
2. Використання інтерактивних методів навчання: Учителям слід активно використовувати різноманітні інтерактивні методи, такі як групова робота, дослідницька діяльність, обговорення, використання технологій та

проектна робота. Ці методи сприяють активній участі учнів у навчальному процесі та дозволяють їм глибше розуміти природничі явища.

Інтерактивне навчання складається із сукупності технологій, кожна з яких передбачає кооперативну, групову роботу учнів, починаючи з постановки проблеми для пошукової роботи.

Організація інтерактивної навчальної взаємодії учнів в процесі вивчення природничої освітньої галузі є важливою складовою сучасної освіти. Ця методика навчання сприяє активному залученню учнів до навчального процесу, розвиває їхні інтелектуальні та соціальні навички, а також сприяє збагаченню їхнього розуміння природи та наукових концепцій.

Ефективність впровадження інтерактивного навчання на уроках природознавства зростає за умови, що вчитель правильно і доцільно підбирає методи інтерактивного навчання, керуючись анатомо-фізіологічними, психологічними та особистісними рисами учнів, а також планує урок з урахуванням індивідуальних особливостей кожного з учнів, таких як темперамент, розвиток мислення та мовлення, пам'яті, уваги, уяви. Отже, використання інтерактивних методів навчання на уроках природознавства є досить актуальними на сучасному етапі розвитку освіти. Застосування інтерактивного навчання на уроках природознавства зможе в повній мірі реалізувати завдання, які поставлено новим Державним стандартом початкової освіти щодо вивчення освітньої галузі “Природознавство”.

Організація інтерактивної навчальної взаємодії у природничій освіті робить навчання більш захоплюючим і ефективним, сприяє розвитку критичного мислення та допомагає учням краще зрозуміти природничі науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Слово, 2014. 288 с.
2. Актуальні проблеми початкової школи : навч. посіб. / авт.-упоряд.: М. С. Гордійчук, Н. Г. Каньоса. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. 248 с.
3. Андрущенко В. Основні напрями оптимізації взаємодії практики і освіти в сучасному українському соціумі. Вища освіта України. 2017. № 4. С. 5–12.
4. Антонюк О. Розвиток творчого потенціалу учня : інтерактивні форми та методи навчання // Початкова освіта. 2013. № 7. С. 8-13.
5. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. К.: Веселка, 1998. 334 с.
6. Барабаш О. Педагогіка партнерства – сучасний тип взаємодії між учасниками освітнього процесу. Учитель початкової школи. 2018. № 8. С. 3–6.
7. Баханов К. О. Інтерактивне навчання. Історія в школах України. 1998. №2. С. 31–36
8. Березюк О. С. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб підготовки майбутнього вчителя до спілкування з учнями : монографія. Житомир : ЖДПУ, 2003. 174 с.
9. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
10. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. № 9. С. 1–4.
11. Бібік, Н. М. Особливості вивчення інтегрованого курсу за підручником “Я досліджую світ. 2 клас” УОВЦ Оріон.2018 <https://lib.iitta.gov.ua/717288/>.

12. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Гірська школа українських Карпат. Івано-Франківськ, 2013. № 8–9. С. 26–30.
13. Біда О. А. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : Навч. посіб. Умань : РВЦ “Софія”. 2007. 212 с.
14. Бондар В. І. Дидактика : підручник для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ : Либідь, 2005. 264 с
15. Бондарчук Є. Інтерактивні технології – шлях до створення ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра. Початкова школа. 2017. № 11. С. 1–3.
16. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 248 с.
17. Бутрім В. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі. К.: “Шкільний світ”, 2007. 110с.
18. Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі : монографія / О. Я. Савченко та ін. ; під наук. ред. О. Я. Савченко. Київ : Педагогічна думка, 2016. 283 с.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
20. Вербицька О. Інтерактивні методи навчання предметів природничого циклу. // Початкова школа. 2007. №6. С.25-27
21. Височа Л. М. Методика викладання природознавства: курс лекцій. Навчально-методичний посібник для студентів ОКР “Бакалавр” галузі знань 0101 Педагогічна освіта напряму підготовки: 6.010102 Початкова освіта. ІваноФранківськ: НАІР, 2014. 170 с.
22. Взаємодія суб’єктів педагогічного процесу : монографія / В. М. Гриньова та ін. Харків : Щедра садиба плюс, 2013. 207 с.

23. Взаємонавчання учнів. Метод Рівіна : метод. зб. / упоряд. І. Рожнятовська. Київ : Шкільний світ : Л. Галіцин, 2006. 128 с.
24. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
25. Гільберг Т.Г. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу “Я досліджую світ” у 1-2 кл. закладів загально середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2019. 256с.
26. Гладких А. О. Інтерактивні прийоми навчання в початковій школі // Наша школа : наук.-метод. журн. 2013. № 6. С. 30-34.
27. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
28. Грицюк О. І. Інтерактивні технології навчання молодших школярів // Наук.-метод. Журнал “Початкове навчання та виховання”. 2011. № 8. С. 2 – 17.
29. Гріневич Л. Концепція Нової української школи. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
30. Губенко О.О., Мельничук Л.В. Інтерактивні форми роботи з батьками першокласників: метод. збір. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2009. 48с.
31. Державний стандарт початкової освіти. Нова українська школа. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvitydokument>
32. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
33. Дідусь Н.У. Виховання особистості в колективі Педагогіка. Харків, 2003. с.128–131.
34. Дубасенюк О. А. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізацій них процесів. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія :

- монографія / за ред.: Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. Київ : Едельвейс, 2013. С. 253–262.
35. Дума О. Інтерактивні методи навчання у початковій школі // Початкова школа. 2012. № 7. С. 44.
 36. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с
 37. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. Імідж сучасного педагога. 2001. № 3–4 (14–15). С. 71–74.
 38. Замашкіна О. Я.А.Коменський про розвиток дитячої особистості. // Початкова школа. 2000. №3. 47-50
 39. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання // Початкова школа. 2006. № 3. С. 9-11.
 40. Ільченко В.Р. Дидактичні засади інтеграції змісту природничо-наукової шкільної освіти з погляду продуктивного навчання // Педагогіка і психологія. 2000. №2. С.5-12.
 41. Ільченко В.Р., Гуз К.Ж., Ільченко О.Г., Водолазська Т.В. Викладання довкілля в початковій школі. Загальні питання. Посібник для вчителів. Полтава: НМЦ ІЗО, 2002. 37 с.
 42. Інновації в методиці викладання початкового курсу природознавства: навч. метод, посіб. / [укладачі О.О. Ліннік, Н.І.Ч ерв'якова]. Луганськ: Альма-матер, 2006. 85 с.
 43. Інноваційні технології в початковій школі / К.: “Шкільний світ”, 2008.110с.
 44. Інноваційні технології навчання від А до Я / упор. В. Волоканова. Київ : Шкільний світ, 2011. 96 с.
 45. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упоряд. О. В. Стребна, А. О. Соценко. Харків : Вид. група “Основа”, 2006. 176 с.

46. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / Авт.-упор. І.І. Дівакова. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 180с.
47. Кіліченко О. І. Педагогічна взаємодія в освітньому процесі початкової школи : сутність і функції. Науковий вісник Мукачівського державного університету. “Педагогіка та психологія”, 2019. № 2 (10). 2019. С. 140–143.
48. Коваль Л. В. Актуальні проблеми початкового навчання: дидактикометодичний аспект : навч.-метод. посіб. Бердянськ : Вид-во Ткачук О. В., 2015. 224 с.
49. Коваль Л. В. Концептуальні засади моделювання уроку в умовах Нової української школи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : фаховий журнал. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2019. Вип. 69. С. 98–101.
50. Комар О. А. Інтерактивні технології – технології співпраці Початкова школа. 2004. №9. С. 5–7.
51. Комар О. Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи // Початкова школа. 2010. №7. с.47-49.
52. Концепція Нової української школи. МОН України. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
53. Концепція розвитку педагогічної освіти. МОН України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyiosviti>
54. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості К.: школа, 1989. 608 с.
55. Кочерга О. Вплив психофізіологічних можливостей учня на результат навчання. Початкова школа. 2015. №3. С.7–9.

56. Кремень В. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. Європейські педагогічні студії. Київ, 2015. Вип. 5/6. С. 12–22.
57. Кукалець М. В. Методика викладання природознавства у початковій школі: навчально-методичний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання студентів спеціальності “Початкова освіта”: Навч. посібник. Львів : “Новий світ 2000”, 2011. 223 с.
58. Леонова Н.С. Інтерактивні технології навчання як засіб реалізації творчих здібностей учнів Педагогічна майстерня. 2013. № 4. С. 2–7.
59. Максименко С. Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості К.: Видавництво ТОВ “КММ”, 2007. 296 с.
60. Максименко С.Д. Метод дослідження особистості Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 7. С. 1–8.
61. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: у 2 т. К.:Форум, 2002. Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. 319 с.
62. Мельник В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технології організації Управління школою 2006, № 13. С. 15–20.
63. Нова українська школа: основи Стандарту освіти / ред. кол.: Л. Гриневич та ін. ; за заг. ред. М. Товкало. Львів, 2016. 64 с.
64. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja : navch.-metod. posib. rek. MONU / avt. kol.: P. B. Shijan, N. Z. Sofij, O. V. Onoprienko ta in. ; za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2019. 208 s.
65. Новий український тлумачний словник. Близько 20000 слів і словосполучень / укл.: Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник ; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2008. 608 с.
66. Новожилова М. О., Яськова Л. М. Настільна книга молодого вчителя початкової школи. Авт.- уклад. Харків: Ранок, 2009, 288с.

67. Організаційні форми навчання у початковій школі : посібник / за наук. ред. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім “Сам”, 2017. 304 с.
68. Павлова Л. Д. Методологічні підходи до проблеми інтерактивної педагогічної взаємодії. Управління школою. 2006. № 13. С. 2–15.
69. Панченко А., Пометун О., Ремех Т. Навчання в дії: як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання : метод. посіб. Київ : А.П.Н., 2003. 72 с.
70. Пахолюк Н.П. Інтерактивні методи як засіб організації навчальної діяльності молодших школярів <https://vseosvita.ua/library/interaktivni-metodiak-zasib-organizacii-navcalnoi-dialnosti-molodsih-skolariv-182122.html>
71. Пинзеник М. Методика викладання дисциплін природознавчого циклу: навчально-методичний посібник; Міністерство освіти і науки України, Мукачівський державний університет. Київ: Кондор, 2018. 118 с.
72. Пехота О. М., Старєва А. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : ІЛІОН, 2006. 272 с.
73. Підлісна С.В. Інтерактивне навчання як чинник розвитку особистості Science and Education a New Dimention. Pedagogy and Psychology, VI (64), Issue: 154, 2018 Feb. С.80-83.
74. Підлісна С.В. Роль інтерактивного навчання у розвитку особистості молодшого школяра. 2019: зб. Матеріали за XV Міжнародна научна практ. Конф. (15-22 августва 2019, Софія); Софія “Бял ГРАД-БГ” Volume 3, С.72-74.
75. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі освітніх технологій. Початкова школа. 2004. №10. С.8-10.
76. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : А. С. К., 2007. 144 с.
77. Пометун О. І. Інтерактивне навчання як сукупність технологій Сільська школа України 2004. №16. С. 24–32.

78. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання К.: Шк. світ, 2007. 112 с. 218
79. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
80. Пометун О.І Що таке “інтерація” і навіщо вона потрібна у навчанні Завуч. Сер. Шкільний світ. 2005. № 25 (вересень). С. 6-10.
81. Пометун О.І. Інтерактивні технології навчання. Відкритий урок 2003. №3. С. 19–31.
82. Психологічна діагностика інтелекту, мислення, креативності дитини /Упоряд.: С .Максименко, Л. Кондратенко, О .Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 112с. (Психол. інструментарій). С.32.
83. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи і учнів. Директор школи, ліцею, гімназії. 2018. № 3. С. 26–32.
84. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : ВГ “Основа”, 2003. 80 с.
85. Сільченко Л. М. Інтерактивні технології в дії Педагогічна майстерня. 2013. № 11. С.35–41.
86. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. Початкова школа. К.: ТД “Освіта-Центр, 2018. 80 с.
87. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
88. Шевчук К.Д., Іванчук М.Г. Методика викладання природознавства в початкових класах / Навчальний посібник. Чернівці: Рута. 2009. 101с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для виявлення рівня взаємодії серед молодших школярів.

Анкета для молодших школярів: Рівень взаємодії

Особисті дані:

1. Ім'я: _____
2. Вік: _____
3. Клас: _____

Частина 1: Питання про спілкування

4. З ким ви спілкуєтеся найчастіше під час уроків? (Можна обрати більше одного варіанту)

- З учителем
- Зі своїми однокласниками
- З іншими дітьми із інших класів
- З дорослими (батьками, вчителями-помічниками)

5. Чи вам подобається спілкуватися з іншими на уроках? (Так/Ні)

Частина 2: Питання про співпрацю та групові завдання

6. Чи були ви в групі разом з іншими дітьми на уроках? (Так/Ні)

7. Чи подобається вам працювати в групі? (Так/Ні)

8. Чи допомагають вам інші діти в розв'язанні завдань?

Частина 3: Питання про спільну діяльність

9. Чи берете ви участь у спільних проектах чи заходах з іншими дітьми в школі? (Так/Ні)

10. Чи подобаються вам спільні заходи та проекти?

Частина 4: Питання про ваші власні ініціативи

11. Чи долаєте ви іншим дітям допомагати та робити щось разом поза уроками? (Так/Ні)

12. Як ви вважаєте, чи важливо робити щось разом з іншими дітьми?

Частина 5: Питання про інтерактивні методи навчання

13. Які інтерактивні методи ви найбільше любите на уроках? (Можна обрати більше одного варіанту)
- Робота в групах
 - Гра на уроці
 - Дослідження та експерименти
 - Рольові ігри
 - Використання інтерактивних дошок або комп'ютерів
 - Інші (зазначте)
14. Як ви вважаєте, інтерактивні методи навчання роблять уроки цікавішими для вас? (Так/Ні)
15. Чи допомагають інтерактивні методи вам зрозуміти матеріал краще? (Так/Ні)
16. Які інтерактивні методи ви б хотіли використовувати більше на уроках?
17. Як ви думаєте, як можна б покращити інтерактивну взаємодію на уроках?

Додаток Б**Анкета для вчителів: Оцінка інтерактивної взаємодії в початковій школі****Особисті дані:**

Ім'я та прізвище вчителя: _____

Назва школи: _____

Частина 2: Організація уроків

1. Як часто ви використовуєте інтерактивні методи навчання на уроках? (Часто/Помірно/Рідко)
2. На яких саме уроках Ви найчастіше застосовуєте інтерактивні методи навчання?
3. Які конкретні інтерактивні методи ви застосовуєте на уроках?

Частина 3: Використання технологій

4. Чи використовуєте ви технології (комп'ютери, планшети, програми) для підтримки інтерактивного навчання? (Так/Ні)

Якщо так, то які засоби чи програми ви використовуєте?

Частина 4: Залучення учнів до взаємодії

5. Як ви стимулюєте учнів до активної участі у взаємодії на уроках?
6. Чи проводите ви групові або парні завдання на уроках? (Так/Ні)

Якщо так, назвіть деякі приклади.

7. Як ви оцінюєте ефективність використання інтерактивних методів на своїх уроках?

Ви можете навести конкретні приклади або результати.

Частина 5: Завдання та пропозиції

8. Чи є у вас питання або пропозиції щодо поліпшення організації інтерактивної взаємодії у вашому класі?

Додаток В

**Практичне використання інтерактивних вправ в процесі вивчення
природничої освітньої галузі**

Тема. Явища природи. Пори року.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Пригадайте, як влітку ви відпочивали, гралися, загартовувалися...

Подумайте та скажіть, кому в природі ви хотіли б подякувати. Починайте словами: “Я дякую...за...”.

(Наприклад: “Я дякую сонечку за те, що воно зігріває мене”, “Я дякую Місяцю за солодкі сни” тощо).

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

Із-поміж учнів обирається “журналіст”, який бере інтерв’ю в решти учнів.

Запитання

1. Що таке явища природи?
2. Яку пору року полюбляєте найбільше?

Інтерактивна вправа “Сенкан”

Технологія “Сенкан” передбачає складання коротких неримованих віршів у п’ять рядків на запропоновану тему за такими правилами:

1-й рядок – заголовок (1 іменник);

2-й рядок – означення іменника (2 прикметники);

3-й рядок – дія іменника (3 дієслова);

4-й рядок – ставлення до цього предмета (сконцентрована думка у вигляді речення з 4 слів будь-яких частин мови);

5-й рядок – висновок-узагальнення (1 іменник, асоціація або синонім до заголовка).

Учитель: Давайте складемо вірш про явища природи.

Зразок вірша Явища.

Осінні, зимові...

Виникають, змінюються, прикрашають.

Я хочу їх вивчати.

Дива!

Тема. Наша планета – Земля. Чому на Землі бувають день і ніч.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Закінчіть речення.

1. Земля має форму...
2. Модель Землі - ...
3. Земна поверхня, яку ми бачимо навкруги, називається ...
4. Уявна межа, де небо ніби сходиться із землею, називається...
5. Основні сторони горизонту називаються...

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

1. Чи сподобалась вам подорож?
2. Що викликало у вас найбільший інтерес?

Тема. Чому на Землі існують пори року.

Інтерактивна вправа “Передбачення”

Запитання: чому на вашу думку, змінюються пори року? (Припущення учнів.)

Інтерактивна вправа “Асоціативний куц”

(Креслю на дошці схему куца)

Які асоціації у вас викликає слово “рік”? (*Один оберт навколо Сонця, 12 місяців, 4 пори року, 365 днів.*)

Тема. Ознаки осені

Гра “Дешифрувальник”

1. Прочитайте зашифровані слова. (Записані на дошці.)

ПИСАТ

СРВНЬ

ТЕЖО

ЛОД

ЕЕЕ

ВНЬ

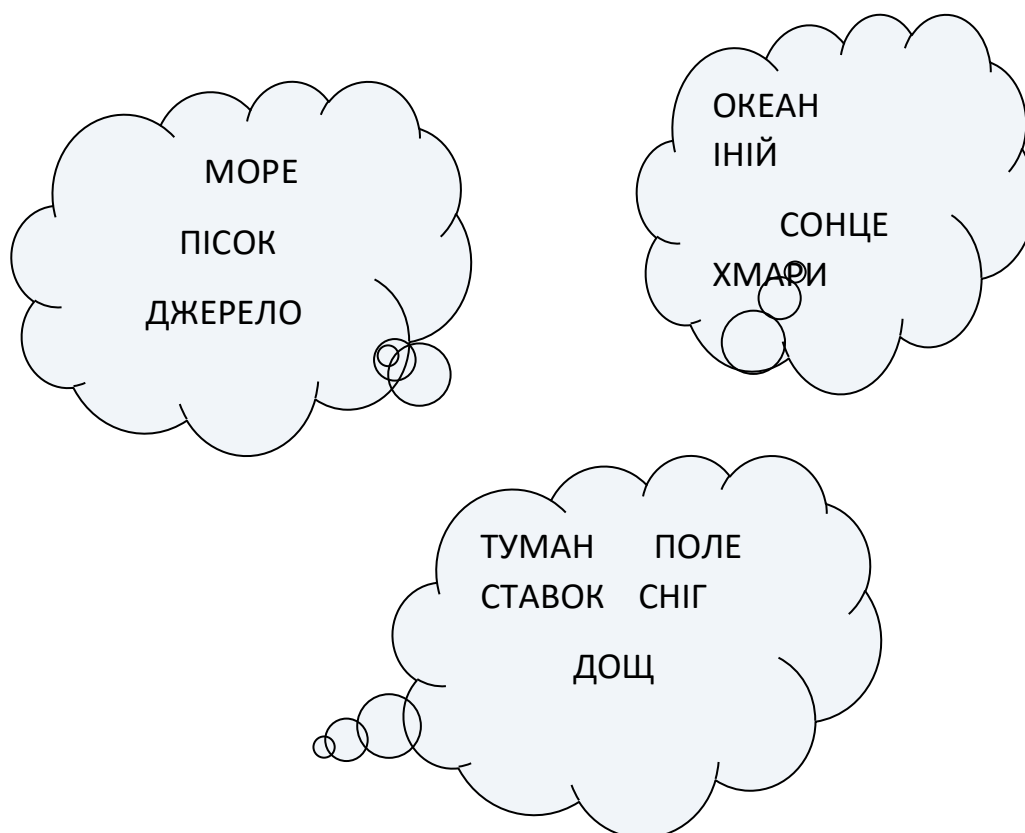
(*Листопад, вересень, жовтень*)

2. Позначте цифрою на дошці порядок цих місяців.

Тема. Водойми, їх різноманіття. Водойми свого краю восени.

Робота в групах. Гра “Зайве слово”

Хмаринки принесли слова, але серед них є зайві. Знайдіть їх. (Кожна група одержує свою картку “хмаринку”. Для перевірки картки кріпляться на дошку.)

Інтерактивна вправа “Метод “Прес””

Чому потрібно економити воду, а водойми охороняти від забруднень?

Кожна група готує власне судження за схемою:

Я вважаю, що...

Тому що, ...

Наприклад, ...

Отже, ...

Тема. Зміна стану води при нагріванні. Термометр.

Гра “Дешифрувальник”

Прочитайте зашифровані слова. (Записані на дошці.)

ЗООРЕ ЧКАРІ СВОТАК РЕМО ЛЕРЕДЖО

(Озеро, річка, ставок, море, джерело)

Вправа “Передбачення”

Подивіться на слова-відгадки (*термометр, вода*) і спробуйте здогадатися, про що ми будемо говорити на уроці.

Інтерактивна вправа “Знаємо – хочемо дізнатися”

Знаємо	Дізналися	Хочемо дізнатися
Властивості води: <ul style="list-style-type: none"> • вода прозора; • вода безбарвна; • вода без запаху; • вода без смаку; • вода не має форми 	<ul style="list-style-type: none"> • Вода і рідини можуть стискатися й розширятися; • що таке термометр і як він працює; • що ртуть – отруйна речовина 	<ul style="list-style-type: none"> • Чи має вода ще якість властивості? • яка температура тіла для тварин є нормальною? • тощо

Інтерактивна вправа “Сенкан”

Давайте присвяtimo слова вдячності воді.

Водичко!

Загадкова, цілюща...

Тече, лікує, звеселяє.

Вона потрібна для життя.

Життя.

Тема. Що таке погода та як її передбачити?

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

Учні передають одне одному уявний мікрофон і коротко відповідають на запитання:

1. Яка осінь вам подобається?
2. Що таке погода?
3. Хто такий синоптик?
4. За якою рослиною ви могли б визначити погоду?
5. Яку прикмету-передбачення ви хотіли б перевірити?

Урок-екскурсія

Тема. Спостереження за природою восени.

Інтерактивний прийом “Мозковий штурм”

1. Яка пора року надворі?
2. Якою погодою нас зустріла сьогодні природа?
3. Що формує погоду?
4. Які тіла нас оточують?
5. Назвіть тіла неживої природи.
6. Які прилади нам допоможуть вести спостереження за тілами неживої природи?

Тема. Осінні явища в житті рослин.

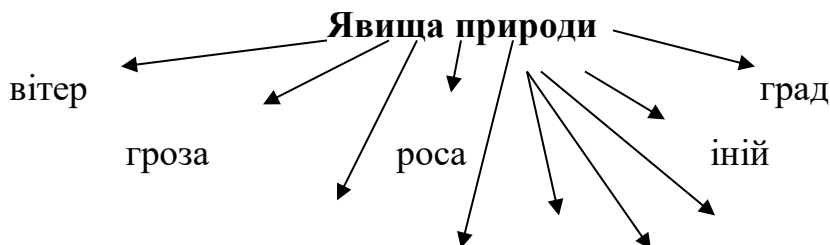
Гра “Дешифрувальник”

“Зберіть” слова і дайте визначення кожного поняття.

ТИКНОСИП (синоптик); АГОДОП (погода); ЗРОГНОП (прогноз).

Інтерактивна вправа “Гронування”

Учитель на дошці записує словосполучення “явища природи”. Учні утворюють “гроно” із назв явищ.

заметіль веселка туман
 грім дощ

Робота в парах “З якого дерева листочок?”

На партах лежать листочки з різних дерев. На екрані дерево. Діти піднімають вгору листочок з даного дерева.

Робота в групах. Скласти прислів'я з розсипаних слів. Пояснити їх значення.

1. Осінь то плаче, то сміється.
2. Осінь – перемін вісім: сіє, віє, крутить, шутить, рве, сопе, зверху ллє, знизу мете.
3. Листопад зимі ворота відчиняє.
4. Ходить жовтень по краю і птахів виганяє з гаю.
5. Осінь іде – дощі за собою веде.

Тема. Якими бувають дерева, кущі, трав'янисті рослини.

Робота в групах. Завдання “Знайди рослину”

На дошці три таблички: “ДЕРЕВА”, “КУЩІ”, “ТРАВ'ЯНИСТІ РОСЛИНИ”.
 Учитель пропонує дітям розмістити картки з назвами рослин у потрібну групу.
 Учні об'єднуються у три групи та змагаються між собою.

Слова на картках: береза, ліщина, калина, ромашка, конвалія, дуб, клен, ялина, шипшина, чорнобривці, кульбаба, конюшина, малина, вільха, тополя, бузок, латаття, вовчі ягоди.

Тема. Плоди і насіння. Розмноження рослин. Поширення плодів і насіння у природі.

Інтерактивна вправа “Кубування”

Учитель повертає до дітей одну із сторін куба, на яких зображені органи рослини. Учні мають назвати їх. До кого повернутий куб, той і відповідає.

Робота в групах.

Гра “Із якої рослини плід?”

Учні об’єднуються у групи. У кожній групі кошик з плодами. (У кошиках плоди: різноманітні овочі, фрукти, а також каштани, горіхи, жолуді, грона горобини, калини, кленові “крильця” тощо.) Діти радяться, після чого презентують відповіді, яким рослинам належать наявні плоди.

Розкажіть про те, як розповсюджуються рослини: І група – за допомогою птахів; ІІ група – за допомогою вітру; ІІІ група – за допомогою шерсті тварин, одягу людини.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Закінчіть речення.

1. Плід утворюється...
2. Насіння перебуває...
3. Плід захищає...
4. Рослині допомагають розповсюджуватися...
5. Я тепер знаю, що...
6. Мій настрій від уроку...

Тема. Гриби: їстівні та отруйні. Правила збирання грибів.

Інтерактивна вправа “Передбачення”

Розгадайте першу загадку лісу: “Хто заховався в словах?”

4 2 3 1 5

2 3 4 1 5

МНОГИ

РИБГИ

(Гноми, гриби)

Спробуйте за розшифрованими словами здогадатися, про що піде мова на уроці. (Учні відповідають.)

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

- Ви хочете дуже багато знати про гриби. Тому спочатку згадаємо ознаки живої природи. Назвіть швидко і чітко ознаки живої природи, передаючи “мікрофон” один одному. Кожний з вас має назвати одну ознаку, не повторюючи названі. (*Народження, дихання, живлення, ріст, розмноження, відмирання.*)

- Які царства живих організмів ми з вами вивчали? (Рослини і тварини.)

Технологія “Обери позицію”.

(*на дошці розміщені плакати: “Гриби - рослини”, “Гриби - тварини”, “Гриби - ?”*)

- Отже, ми з вами вже вивчали два царства живої природи: рослини і тварини.

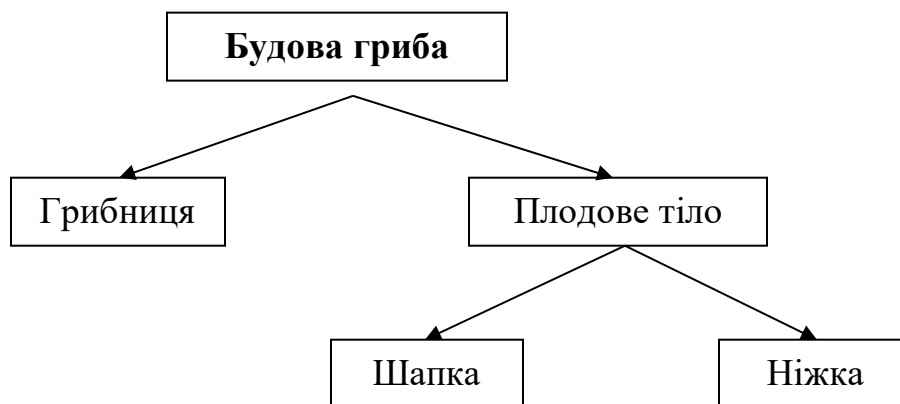
- Прочитайте написи на плакатах, поміркуйте, оберіть позицію, обговоріть свій вибір у групах і обґрунтуйте свою відповідь. У процесі обговорення можна змінити позицію (перейти до іншої групи).

(*У результаті обговорення весь клас може дійти єдиної думки або залишитися на різних позиціях.*)

(*Від кожної групи один учень обґрунтовує свій вибір.*)

Інтерактивна вправа “Групування”

Учитель на дошці пише словосполучення “Будова гриба”. Учні по черзі виходять і продовжують схему.

Інтерактивна вправа “Дешифрувальник”

Завдання. Розкодуйте слово.

- Літери у нашому мобільному телефоні розташовані під цифрами на кнопках. Кожній цифрі відповідає кілька літер. Щоб відгадати зашифроване слово, треба вибрати тільки одну літеру. Отже, будьте уважними, номер: 2 7 4 1 6 4 8 0

1

2

3

4

5

АБВ

ГДЕ

ЄЖЗИ

ІЙ

КЛМ

6

7

8

9

0

НОП

РСТ

УФХ

ЦЧШЩ

ЬЮЯ

Відповідь: 2 7 4 1 6 4 8 0

г р и б н и ц я

- З яких ще частин складається тіло гриба? (*Ніжка, шапинка.*)

“Шифрувальник”

Завдання. Закодуйте слово “шапинка”.

Відповідь: 9 1 6 3 6 5 1 ш а п и н к а

Тема. Як тварини готуються до зими. Комахи восени.

Інтерактивна вправа “Мозковий штурм”

Доведіть, що зараз – осінь.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Закінчіть речення:

1. Комах відрізняє від інших тварин те, що...
2. Шкідливі комахи – це...
3. Приносять користь такі комахи – це...

4. Всі комахи важливі для природи тому, що...

Гра “За і проти”

Клас ділиться на дві групи. Одна група називає приклади користі комах, інша – шкоди від них.

Колективне заповнення таблиці.

Користь	Шкода
<ul style="list-style-type: none"> • Бджілка дає мед. • Сонечко поїдає попелиць. • Комахи є кормом для тварин. • Комахи запилюють тварин. • Комахи допомагають в утворенні ґрунту. 	<ul style="list-style-type: none"> • Комахи можуть шкодити рослинам і тваринам. • Комахи можуть переносити хвороби.

Вправа “Побажання”

Учитель пропонує обрати зображення квітки або листочка та написати на ньому добре побажання будь-якій комашці.

Гра “М’яч мудрості”

Учитель кидає м’яч і ставить запитання. Відповідає той учень, який спіймав м’яча.

Тема. Птахи восени. Перелітні та осілі птахи.

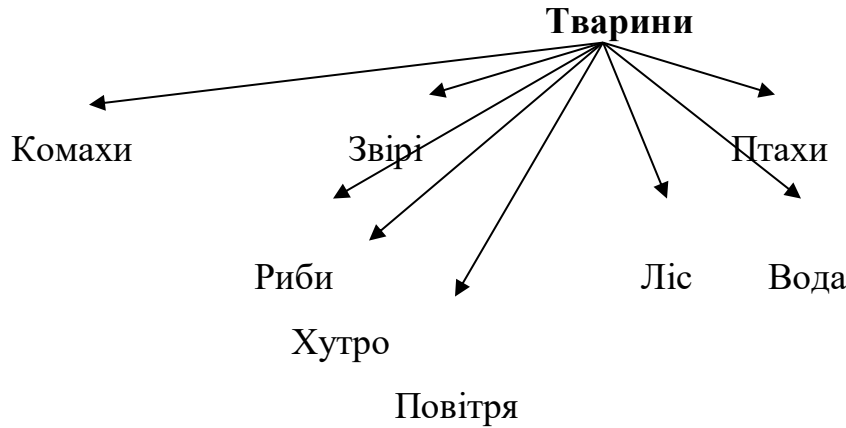
Інтерактивна вправа “Мікрофон”

1. Назвіть ознаки птахів.
2. Яких птахів ми називаємо перелітними?
3. Назвіть осілих птахів.

Тема. Звірі восени. Підготовка звірів до зими.

Інтерактивна вправа “Асоціативний куц”

Які асоціації у вас викликає слово “тварини”? (Комахи, звірі, птахи, риби тощо.

Робота в парах. Гра “Нагодуй тварину”

Учні об’єднуються в пари. Кожна пара отримує картку із зображенням звіра, радиться та називає, чим живиться тварина взимку. (Учні, у яких зображення повторюється, доповнюють відповідь або виправляють помилки.)

Зображення на картках: Лисиця, вовк, заєць, бобер, білка, лось, олень.

Робота в групах. Гра “Хто як зимує”

Учні об’єднуються в чотири групи. Учням пропонуються малюнки звірів. Кожна група шукає тварин, відповідно до свого завдання.

1 група – “Впадають у сплячку”

2 група – “Активні”

3 група – “Роблять запаси”

4 група – “Засинають, дрімають”

Інтерактивна вправа “Знаємо – дізналися”

Заповнення таблиці на дошці.

Знаємо	Дізналися
<ul style="list-style-type: none"> • Звірі – тварини. • Тіло звірів укрите шерстю. • Звірі мають чотири ноги, хвіст. • Звірі народжують дітей. • Мама-звірі годують діток молоком. • Бувають хижі, травоїдні, всеїдні. • Бувають свійські, дикі. 	<ul style="list-style-type: none"> • Звірі по-різному готуються до зими. • Одні звірі впадають у сплячку. • Другі сплять, але можуть прокидатися. • Треті – роблять запаси їжі. • Четверті – активні.

Тема. Невидимі ланцюги в осінньому лісі.

Інтерактивна вправа “Одним реченням”

Учні стоять у колі. Учитель роздає картки із зображенням різних звірів, про яких ішлося на минулому уроці.

Учитель: уявіть себе твариною, зображеною на малюнку. Скажіть одним реченням, як ви зимуєте. (Учні відповідають по колу.)

Інтерактивна вправа “Павутинка”

Учитель одягає капелюшки Сонечка, Повітря, Води, Ґрунту на дітей, яких обрано за допомогою лічилки. Вони стають у центр кола. Решта учнів виконують роль своїх звірів, які дякують неживій природі. В одного з учнів клубок у руках. Наприклад:

Мишка: Я дякую Ґрунту за домівку. (Передає клубок Ґрунту.)

Ґрунт: Я старався ще для крота. (Передає клубок Кроту, нитка тягнеться далі.)

Крит: Я дякую Повітрю... і т. д.

Наприкінці гри всі діти з'єднані ниткою, як павутинкою. Учитель наголошує, що такі зв'язки існують і в природі. Важливо, щоб вони не розривалися.

“Павутинка”

Вчитель пропонує учням стати у коло. Краще, коли у колі будуть 10 осіб, ще краще, коли можна утворити два кола одночасно.

Вчитель: У довкіллі все пов'язане одне з одним: людина не може жити без води, тварини живуть у лісі, лісу потрібна сонячна енергія тощо. Давайте створимо свою екосистему у колі за допомогою кульки з довгою ниткою у такий спосіб:

- ведучий каже: “Я — маленька білочка, що живе у великому лісі, я люблю свій ліс”;
- ведучий перекидає кульку учаснику, що стоїть навпроти нього у колі, тримаючи нитку за кінець;
- дитина, якій до рук потрапила кулька, має уявити себе іншою частинкою екосистеми і продовжити попередню думку: “А я — велика сосна, що дає притулок білочці, я маю сильний стовбур, яким тягнуся до Сонця”. Кулька передається іншій дитині, а “сосна” тримається за свою частину нитки;
- далі діти по черзі уявляють себе різними істотами або явищами природи тощо, передаючи кульку один одному і тримаючись за частину нитки;
- коли всі у колі уявили себе частинками довкілля, всередині утворюється “павутинка”, яка символізує взаємозв'язок у довкіллі;
- ведучий підбиває підсумки, акцентуючи увагу на тому, що все навколо нас взаємопов'язане і є динамічною системою.

Тема. Ознаки зими. Зимові місяці. Планування спостережень за природою взимку.

Робота в групах

- А щоб нам всім було цікавіше і щоб ми виконали більше завдань, давайте об'єднаємо всіх учнів у групи. (Вчитель об'єднує всіх учнів у 6 груп і кожній дає назву: біла сніжинка, блакитна сніжинка, синя сніжинка, сіра сніжинка, фіолетова сніжинка, срібна сніжинка.)

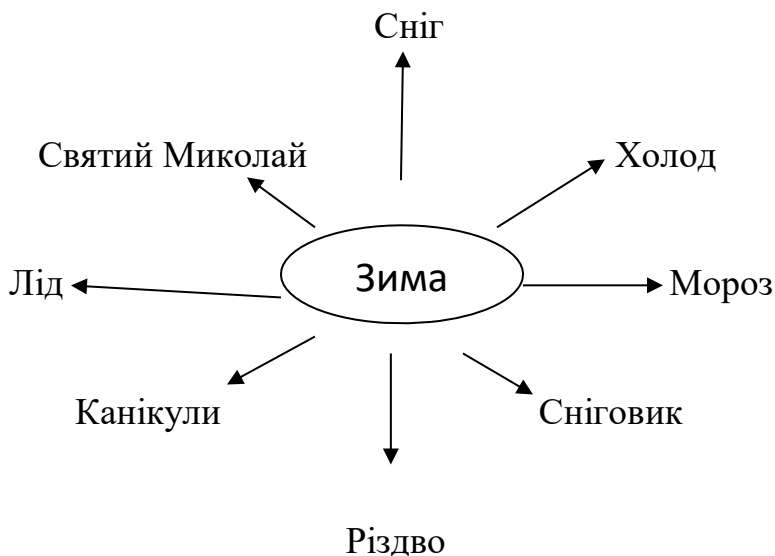
Інтерактивна вправа “Асоціативний куц”

Заплющте очі та скажіть, які асоціації у вас викликає слово “сніг”.
(Сніжинки, ковзани, снігова баба, санки, хуртовина, лід, холод, гірка, бурулька тощо.)

Або:

- Діти, от ви відгадали загадку і розповіли, що таке зима. А що ви уявляєте, коли чуєте це слово? Які асоціації у вас виникають?

(Заповнюють “павутинку” тими словами, що їх називають діти)

- Молодці, можна придумати ще багато слів. Можливо, ці слова ще ми сьогодні зустрінемо на уроці.

Вправа “Сніжок падає”

Учні підводяться, коли на них “падає сніжок” :

1. Сніжок падає на тих, хто був уважним на уроці...
2. Сніжок падає на тих, хто запам'ятав щось нове на уроці...
3. Сніжок падає на тих, хто багато відповідав на уроці...

Тема. Погода взимку.

Психотренінг

(На дощі – усміхнене сонечко.)

Посміхнімося у відповідь сонечку, один одному та висловимо впевненість у собі, своїх знаннях:

1. У мене все вийде добре на уроці.
2. Я впораюсь з будь-яким завданням.
3. У мене буде гарний настрій.

Інтерактивна вправа “Мозковий штурм”

За одну хвилину підготуйте пояснення прислів'я:

I група: “Грудень рік кінчає, справжній зимі двері відчиняє”.

II група: “Січень весні дідусь, а зимі - цар”.

III група: “Лютий малює, красну весну чує”.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Продовжіть речення:

1. Я дякую Віхолі , що урок був...
2. Я дізнався на уроці про...
3. Я виніс з уроку для себе...

Тема. Рослини взимку.

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

1. Я знаю такі зимові явища...
2. Ожеледиця – це...

Інтерактивна вправа “Дешифрувальник”

4 3 2 1	1 3 2	3 4 2 1 5 6	2 1	3 2 1 4
Г І Н С	Д Я Л	С Л О Р И Н	-	Е Ц Б У Ш А

(Сніг для рослин – це шуба.)

Гра-фантазування

Уявіть себе ялинкою. Які роздуми виникають у вас перед новорічним святом? (Лунає спокійна мелодія, діти відповідають.)

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

1. Сніг – друг чи ворог рослин?
2. Чи можуть бруньки рости взимку?
3. Яка зелена рослина ховається під снігом у вашому саду?
4. Що вам сподобалося на уроці? Що – ні?

Тема. Тварини взимку. Як зимують птахи.

Інтерактивна вправа “Кубування”

Що відомо про тіло на малюнку? (Учитель повертає сторони куба з малюнками, учень, якому показують куб, відповідає.)

Сторони куба: 1. – крижина; 2 – сніжинка; 3 – дерево без листя; 4 – ялина; 5 – бруньки на гілці; 6 – зелена рослина під снігом.

Інтерактивна вправа “Навчаючи - учуся”

(Кілька підготовлених учнів розповідають по одному абзацу наведеного тексту.)

Інтерактивна вправа “Мозковий штурм”

Чому там, де водойми не замерзають, качки не відлітають у вирій?

Тема. Звірі взимку. Турбота людей про тварин узимку.

Інтерактивна вправа “Дешифрувальник”

Розшифруйте назви тварин і скажіть, яка з них є “зайвою”.

Л...С...Ц..., С...І...УР, ...Л...НЬ, Б...Л...А, Б...Б...Р.

(Лисиця, снігур, олень, білка, бобер.)

Чому снігур зайвий у цьому переліку тварин?

Хвилинка-веселинка. Інсценізація.

(Ролі виконують двоє учнів: хлопчик – автор та невідомий звір – дівчинка.)

Автор: Кіт ловить мишей, чайка їсть рибу, мухоловка – мух. Скажи, що ти їси, і я скажу, хто ти.

Невідомий звір: Здогадайся, хто я! Я їм жуків і мурашок!

Автор: Дятел!

Невідомий звір: А от і не вгадав! Ще я їм ос і джмелів!

Автор: Ага! Ти птах-осоїд!

Невідомий звір: Не осоїд. Ще я їм гусениць і личинок.

Автор: Гусениць і личинок любляють дрозди!

Невідомий звір: А я не дрізд! Ще я гризу скинуті лосями роги.

Автор: Тоді ти, певно, лісова миша!

Невідомий звір: І зовсім не миша. Трапляється, я й сама навіть їм мишей.

Автор: Мишей? Тоді ти – кіт.

Невідомий звір: То мишка, то кіт! І зовсім ти не вгадав. Я скажу, хто я, тільки ти визнай себе переможеним.

Автор: Рано.

Невідомий звір: Іноді я їм ящірок. А зрідка – рибу.

Автор: Може ти чапля?

Невідомий звір: Не чапля. Я ловлю пташенят і викрадаю пташині яйця із гнізд.

Автор: Схоже, що ти куниця.

Невідомий звір: Не кажи мені про куницю. Куниця – мій давній ворог. А їм я ще бруньки, горіхи, насіння ялини й сосни, ягоди та гриби.

Автор: То ти – свиня. Ти їси все підряд. Ти здичавіла свиня, яка залізла на ялину!

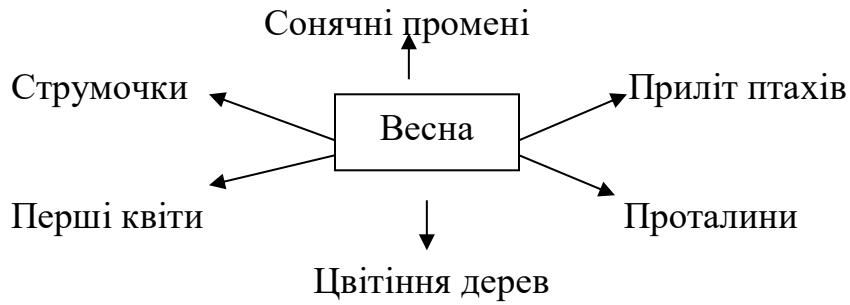
Невідомий звір: Здаєшся? Я – білка. Запам'ятай, білки гризуть не тільки горішки! Запрошую всіх весело пострибати й потанцювати.

Інтерактивна вправа “Мікрофон”

Ми побували в зимовому лісі, дізналися багато цікавого. Поділіться з журналістом своїми враженнями.

Тема. Ознаки весни.

Інтерактивна вправа “Асоціативний куц”

Клас об'єднується в три групи.

Інтерактивна вправа “Вузлики”

Учитель. Діти, уважно подивіться на картки і прочитайте на них закодовані слова.

№1

Д Н К Х М А Р И Н К А Р У Н Г О

А Б Я Н Ж Д К А Л Ю Ж А Х Ц Ч М

№ 2

Е Ю З І Н К Р А П Л И Н К А М Н

Р П Т Ж І Д О Щ И К С К А О Н

№ 3

П Р С Т Х Г Р І М И Ш Ю В Н А Щ
Л П К А П В Е С Е Л К А А Б В Г І М

- Які слова ви прочитали? (Хмаринка, калюжа, краплинка, дощик, грім, веселка.) Що їх об'єднує? (Назви предметів, явища природи, прикмети весни.)

Гра-міркування “Поясни назву”

Учні висловлюють припущення щодо походження назв весняних місяців.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Продовжте речення:

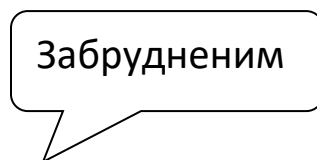
1. Я дізнався, що...
2. Мені було цікаво...
3. Мені б хотілося прочитати б...

Тема. Повітря та його властивості.

Гра “Асоціативний куц”

Вчитель малює декілька повітряних кульок на дошці та просить учнів підійти й написати в них слово, що завершує речення “Повітря може бути...”. Відповіді можуть бути такими:

чистим, прозорим, теплим, забрудненим тощо.

Робота в парах.

Практикум “Визначення забруднення повітря в приміщенні”

1. Прочитайте в підручнику, як можна визначити чистоту повітря у класній кімнаті, на власному подвір'ї тощо (с. 86).

2. Підготуйте смужки паперу. (Учитель на парту кладе картон із невеликою “порцією” вазеліну, учні змащують паперові смужки.)

3. Розкладіть смужки: на підвіконні, на шафах, під партою, у кутку на підлозі, на підвіконні в коридорі... (Учитель вказує дітям, куди саме слід розмістити змащену смужку паперу.)

Тема. Чому буває вітер.

Гра “Невидимка”

Учитель показує дітям складені “чашечкою” пусті долоні та каже:

Подивіться, хто є в нас на уроці. Як звати гостя? (Повітря) Доведіть, що повітря є дійсно тут. (Учні по черзі виходять до дошки, відповідають.)

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Продовжте речення.

1. Повітря потрібне...
2. Із грудки цукру у склянці йдуть бульбашки, тому що...
3. Ми не відчуваємо вагу повітря, оскільки...
4. Повітря від нагрівання...
5. Повітря при охолодженні...
6. Рукотворні тіла, заповнені повітрям,...

Гра “Дешифрувальник”

Вилучіть зайві однакові букви та прочитайте речення. (Речення записане на дошці.)

МПМОМВМІМТМРМЯ – МОМСМНМОМВМА МЖМИМТМТМЯ.

(Повітря – основа життя.)

Чому так говорять про повітря?

Інтерактивна вправа “Кубування”

Поясніть значення слів: ураган, вітер, повітря, буря, мусон, вітрильник.

(Учитель повертає куб, показуючи учням боки куба з надписами.)

Тема. Погода навесні.

Гра “Детективи”

- 1) Знайдіть у тексті підручника слово “відлига”, поясніть його значення.
- 2) Знайдіть у тексті слово “льодохід”, прочитайте його значення.
- 3) Прочитайте значення слова “повінь”.
- 4) Знайдіть і прочитайте опис снігу навесні.
- 5) Знайдіть у тексті опис льоду на річках навесні.

Тема. Рослини навесні.

Метод “Прес”

1. Які зміни відбуваються в неживій природі навесні?
2. Чи впливають ці зміни на живу природу?

(Учні міркують за схемою: “Я вважаю...”, “Тому що...”, “Наприклад...”, “Отже...”.)

Інтерактивна вправа “Гронування”

Що ви знаєте про рослин?

(Учитель на дошці пише слово “Рослини” та проводить від нього стрілки до слів, що називають учні: культурні, дикорослі, декоративні; дерева, кущі, трав’янисті; хвойні, листяні; багаторічні, дворічні тощо.)

Експрес-опитування

Учні продовжують сказане вчителем: “На уроці я навчився...; дізнався...; зрозумів...; найбільше труднощів відчув...”.

Тема. Птахи навесні.

Дидактична гра “Впізнай птаха”

Учитель пропонує учням розглянути малюнки із зображенням різноманітних птахів і виконати завдання.

1. Вилучіть зайві малюнки, залишивши тільки перелітних птахів.

2. Знайдіть зображення птахів, про яких ішлося на уроці. (Журавель, шпак, жайворонок, ластівка, соловей.)

Тема: Весняні роботи людей на городах, полях і в садах у рідному краї.

Гра: “Нагодуй тварину”

На дошці у два стовпчики записані слова. Учні виходять по черзі та стрілочками з’єднують назву тварини з назвою їжі.

Тварини: свиня; кури; кінь; кролі; корова.

Їжа: сіно; буряки; кукурудза; морква; картопля; яблука; сухарі.

Гра-естафета: “Що на городі росте?”

Оголошується змагання між трьома рядами. Учитель дає аркуші для кожного ряду. Учні записують на ньому по одній рослині та передають далі (назви рослин не повинні повторюватися). Виграє та команда, яка швидко і правильно виконала завдання.

Завдання “Мої справи”

(Учитель роздає учням картки у вигляді зелених листочків.)

Розділіть листок навпіл. Зліва запишіть, що ви плануєте зробити на грядці, клумбі або саду протягом весни. Наприкінці навчального року запишете, що вам удалося зробити.

(Учні підписують листочки, прикріплюють їх у класному рядочку.)

Тема. Жива природа влітку.

Гра “Розсіпаночка”

Літній вітерець дмухнув і переплутав букви у словах. Розшифруйте ці слова та скажіть, що їх об’єднує.

РЕНВЕЧ ПЕРСЕНЬ ПИЛЕНЬ

(Червень, серпень, липень.)

Розташуйте назви місяців у потрібному порядку.

Інтерактивна вправа “Два – чотири – усі разом”

Учитель роздає картки з таблицями на кожен парту. Учні, опрацювавши матеріал підручника, заповнюють таблицю, працюючи в парі. Потім утворюються групи-четвірки та проводиться корекція таблиць: доповнення, виправлення помилок (якщо вони є). Кожна четвірка презентує свою таблицю решті учнів. Якщо є недоліки, слухачі вносять пропозиції, і таблиця вдосконалюється.

Місяць	Життя рослин	Життя тварин
ЧЕРВЕНЬ		
ЛИПЕНЬ		
СЕРПЕНЬ		

Вправа “Вітер дме”

1. Літній вітерець дме для тих, хто активно працював на уроці. (Підводяться учні, які зараховують себе до цієї категорії.)
2. Літній вітерець дме для тих, кому було цікаво на уроці. (Підводяться учні.)
3. Літній вітерець дме для тих, хто дізнався про щось нове (Підводяться учні.) тощо.

Тема. Рослини лісу.

Робота в парах

Запишіть на аркуші в колі слово “Рослини”. Намалуйте з кола сонечко. На промінчиках напишіть групи, на які поділяються рослини. (*Дикорослі, культурні, декоративні; овочеві, зернові, фруктові; трав’янисті, дерева, кущі; хвойні, листяні.*)

Вправа “Дешифрувальник”

Розшифруйте, якою буде тема нашого уроку: 7 8 1 9 10 11 6 3 4 5 2.

С	У	Л	І	С	И	Р	О	Л	И	Н
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

(Рослини лісу.)

Вправа “Колаж”

Учні малюють на аркуші паперу будь-яку рослину лісу. Потім вирізають її, намащують клеєм і наклеюють на ватман, що розміщений на дошці. (Потрібно визначити, у якому ярусі росте ця рослина, адже аркуш ватману поділено на три частини.)

Гра “Чарівний м’яч”

Учитель, називаючи вивчені на уроці поняття, кидає м’ячик учням. Учень, який спіймав м’яч, дає визначення відповідного поняття.

Перелік понять: хвойний ліс; ярус у лісі; листяний ліс; мішаний ліс; діброва.

Рефлексія

1. Чи справдились ваші очікування?
2. Що вас здивувало на уроці?
3. Що вам сподобалось на уроці, а що ні?

Тема. Тварини лісу.

Театралізація

До нас на урок завітали гості з лісу. Послухайте їх і скажіть, що ми сьогодні вивчатимемо.

(Виходять учні, одягають капелюшки із зображенням тварин: лося, дикого кабана, вовка, лиса, білки, дятла, мурашки та читають вірш про свого героя.)

Інтерактивна вправа “Два – чотири – усі разом”

Тварини лісу	Як виглядають	Чим живляться

Гра “Карусель запитань”

Дайте відповіді на запитання. Поясніть свої відповіді.

1. Хто в лісі найзліший?
2. Хто в лісі найхитріший?

3. Хто в лісі носить гілля на голові?
4. Хто в лісі найсильніший?
5. Хто в лісі парашутист?
6. Хто в лісі санітар?
7. Хто в лісі лікар?
8. Хто в лісі найсміливіший?
9. Хто в лісі найдобріший?
10. Хто в лісі дуже потрібний деревам?

Тема. Охорона лісу.

Інтерактивна вправа “Незакінчене речення”

Учні лаконічно формулюють власні думки, завершуючи речення: “Ліс для тварин – це...”

Тема. Рослини і тварини луків.

Гра “Екстрасенси”

Лучні гризуни об’їли частину слова – назви рослин луків. Подумайте і відгадайте ці назви:

ДЕ.....ВІЙ ...ОН...ШИНА ...УЛЬБА... ... Г...ОЗ...ИК...

(деревій, конюшина, кульбаба, гвоздики)

Тема. Рослини і тварини прісних водойм.

Робота в парах.

Гра “Хто живе у водоймі?”

Учні працюють у парах. Кожна пара отримує картку з переліком рослин і тварин. Учні мають знайти та підкреслити ті, які є мешканцями прісних водойм.

Тварини: жук-плавунець, дятел, водомірка, щука, карась, жаба, комар, водолюб, борсук, чапля, білка, сом, жук-короїд.

Рослини: ряска, конвалія, стрілолист, латаття біле, очерет, ліщина, калюжниця, вороняче око, глечики жовті, сусак.

Тема. Людина і природа.

Гра “Естафета”

Шестеро учнів, які сидять на перших партах, отримують аркуші паперу. Учні першого варіанта по черзі пишуть назви рослин прісних водойм, а другого – тварин. Аркуш передається з першої парти на останню. Назви не повинні повторюватися. Перемагає команда, яка першою правильно виконала завдання.

Інтерактивна вправа “Колаж”

Учитель кріпить на дошку ватман, у центрі якого – зображення людини. Кожний учень на аркушику паперу малює те, що людині дає природа (I варіант – малюнки “Їжа (рослинна і тваринна)”; II варіант – малюнки “Одяг (рослинний і тваринний)”; III варіант – малюнки “Ліки (рослинна сировина)”; IV варіант – малюнки “Використання корисних копалин”; V варіант – малюнки “Використання деревини”; VI варіант – малюнки “Природа для загартовування, відпочинку, краси”), вирізає, виходить до дошки та наклеює на ватман. Утворюється колаж “Що людині дає природа”.

Інтерактивна вправа “Суд від себе”

Учні об’єднуються у дві групи: “Захист” і “Обвинувачення”. Учитель веде судове засідання, надаючи слово по черзі обом сторонам.

Наприклад:

Обвинувачення: люди вирубують ліси! *Захист:* але ж їм потрібна деревина для...

Обвинувачення: фабрики забруднюють ліси стічними водами. *Захист:* а як же нам жити без продукції фабрик і заводів?

(Наприкінці засідання розробляються поради для людей за кожною з розглянутих ситуацій.)

Висновок учителя: природа нас годує, напуває, одягає,. Вона щедра й безкорислива. Вирок суду – людина може користуватися дарами природи, але при цьому повинна дбати про її чистоту та збереження.

Структура інтерактивного уроку (за О. Комар)

1. Мотивація

Мета – сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Використати для цього можна запитання, цитати, короткі історії, невеличке завдання тощо. Займає цей етап не більше 5% робочого часу.

2. Представлення теми та очікуваних навчальних результатів Мета – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти в результаті уроку і чого від них очікує вчитель, викладач. Часом буває доцільно залучити до визначення очікуваних результатів усіх учасників заняття.

(Приблизно 5% часу).

3. Надання необхідної інформації

Мета – дати учням достатньо інформації, для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання. Це може бути міні-лекція, ознайомлення з роздатковим матеріалом, презентація виконаного домашнього завдання. Для економії часу на уроці можна подавати інформацію в письмовому вигляді для попереднього (домашнього) вивчення. На самому уроці вчитель може ще раз звернути на неї увагу, особливо на практичні поради, якщо необхідно – прокоментувати терміни або організувати невеличке опитування.

(Приблизно 10% часу заняття).

4. Інтерактивна вправа – центральна частина уроку (заняття)

Мета – практичне засвоєння матеріалу. Послідовність проведення цього етапу така:

– Інструктування – учитель розповідає учасникам про мету вправи, про правила, про послідовність дій і обсяг часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло.

– Об'єднання в групи і / або розподіл ролей.

- Виконання завдання (учитель виступає організатором, консультантом, ведучим дискусії).
- Презентація результатів роботи.

На інтерактивну вправу витрачається, як правило, 60% часу на уроці.

5. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (заняття)

Мета – обговорення задля усвідомлення зробленого на уроці. Слід повернутись до очікуваних результатів, оголошених на початку уроку.
Бажано

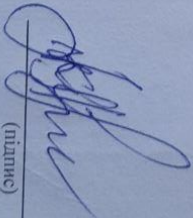
поставити учням такі запитання:

- що нового дізналися;
- які навички отримали;
- як це може бути корисним у житті;
- що сподобалося на уроці.

На цей етап слід відвести до 20% часу уроку.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилення на відповідне джерело.

Квашук А.П.

(підпис)